

บทที่ 4

รูปแบบขององค์ประกอบประชากร (Patterns of Population Composition)

1. วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจ และสามารถตอบคำถามดังต่อไปนี้ได้

- 1.1 องค์ประกอบทางประชากรศาสตร์
- 1.2 ประโยชน์ของข้อมูลจากองค์ประกอบทางประชากรศาสตร์และอื่น ๆ
- 1.3 โครงสร้างทางด้านอายุ
- 1.4 โครงสร้างทางด้านเพศ
- 1.5 พีรามิดประชากร
- 1.6 สถานภาพของประชากรในด้านชีววิทยา
- 1.7 สถานภาพของประชากรในด้านสังคม
- 1.8 สถานภาพของประชากรในด้านเศรษฐกิจ

2. เนื้อหาสำคัญ

2.1 บทนำ

ลักษณะสำคัญสองประการของประชากรโลกก็คือ โครงสร้างประชากรและการเคลื่อนไหว (Structure and movement) ลักษณะการเคลื่อนไหวของประชากรก็ได้แก่ การตาย การเกิด และการย้ายถิ่น ส่วนโครงสร้างประชากรจะประกอบด้วยคุณลักษณะเฉพาะของประชากร (Population Characteristics) หลายประการ หมายถึง อายุ เพศ ชาติพันธุ์ สัญชาติ สถานะทางสมรส การศึกษาและการอ่านออกเขียนได้ อาชีพ รายได้ ภาษาและศาสนานั้นเอง

โดยทั่วไปปรากฏว่า องค์ประกอบทางประชากรศาสตร์สามประการ คือ การตาย การเกิด การย้ายถิ่น เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการศึกษา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าองค์ประกอบของประชากรด้านอื่น ๆ มีความสำคัญน้อยลง กล่าวคือ ในการศึกษาเหล่านั้นเราอาจได้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้มากมาย ดังเช่น การทราบข้อมูลด้านอายุและเพศย่อมมีผลต่อการทราบอัตราการเกิด การสมรส การตาย กำลังทหาร อัตราผลผลิตรวม ขนาดและรูปแบบของอาคารที่อาศัย

อุปสรรคทางการศึกษา รวมทั้งท่วงท่าต่าง ๆ ของผู้เยาว์และผู้สูงอายุ สิ่งเหล่านี้บางครั้งก็จะต้อง
กับทางประชากรศาสตร์บ่อยมาก และบางเรื่องก็แบ่งแยกการศึกษาเป็นหลักสูตรต่าง ๆ ออกไป
เช่น ศาสนา การเศรษฐกิจ การสมรส ภาษา การศึกษา และชาติพันธุ์ เป็นต้น

องค์ประกอบและคุณสมบัติของประชากรในที่นี้เป็นแต่เพียงการคาดคะเนอย่าง
ใกล้เคียงที่สุด แต่ไม่ใช่เป็นการศึกษาถึงแก่นแท้ของแต่ละสิ่งแต่ละอย่างดังกล่าวมาแล้ว
ข้างต้น ฉะนั้น การศึกษาถึงคุณสมบัติของปัจเจกชนจึงเป็นการศึกษาดังนี้ คือ บุคคลนั้นเป็น
หญิง ชาวตะวันออกนับถือศาสนาพุทธ ไม่มีงานทำและอื่น ๆ ส่วนองค์ประกอบประชากรนั้น
คือ คุณสมบัติของกลุ่มประชากร ดังเช่น การอธิบายว่า ประชากรรวมทั้งหมดนั้นถูกควบคุม
อย่างไร? เช่น เป็นหญิง 51 เปอร์เซ็นต์ ชาวตะวันออก 8 เปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาพุทธ
7 เปอร์เซ็นต์ ไม่มีงานทำ 6 เปอร์เซ็นต์ และอื่น ๆ เป็นต้น

องค์ประกอบประชากรหรือโครงสร้างประชากร ย่อมหมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ของ
ประชากรซึ่งอาจทำการวัดได้ถึงแม้ว่า จะไม่ได้ข้อมูลครบถ้วนก็ตาม แต่อาจกำหนดข้อมูลออก
เป็นเรื่อง ๆ ได้ ดังเช่นข้อมูลจากสำมะโนประชากรจัดเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative as-
pects) ซึ่งได้แก่ อายุ เพศ ฐานะทางการสมรส ขนาดและองค์ประกอบของครอบครัว และเจ้า
ของบ้าน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สัญชาติ ภาษา และศาสนา เป็นต้น ในทางตรงข้ามในลักษณะ
ทางคุณภาพ (qualitative aspects) นั้นจะเป็นคุณสมบัติประชากรด้านกายภาพทางจิตวิทยาและ
สังคม รวมทั้งวัฒนธรรมอีกด้วย

นักภูมิศาสตร์ประชากรสนใจศึกษาปัญหาโครงสร้างประชากรเช่นเดียวกับอาณาเขต
ของประเทศ ภูมิภาค เขตชุมชนและชนบท เมืองและชนเผ่าต่าง ๆ ปกติในการศึกษาภูมิ-
ศาสตร์ภูมิภาคส่วนใหญ่จะละเลยเรื่องโครงสร้างประชากรหรืออาจจะสนใจเฉพาะบางเรื่อง
เท่านั้นดังเช่น เรื่องภาษาและศาสนา ความจริงแล้ว เพศ อายุ และขนาดครอบครัวมีผลต่อ
นโยบายของการเคหะชาติ การศึกษาและการแพทย์ การจราจร และเกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมขึ้น
อีกมากมาย

องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาประชากรย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาเก็บข้อมูล และคำ
นิยามและวัตถุประสงค์ของประเทศนั้น ๆ ที่จะครอบคลุมกว้างขวางแค่ไหน ในบทที่ 4 นี้
องค์ประกอบประชากรจะหมายความรวมถึงลักษณะสำคัญ ๆ 3 ประการ ดังนี้คือ

1. ลักษณะทางชีววิทยา (Biological Characteristics) ซึ่งเป็นลักษณะที่ติดตัวมา
ตั้งแต่เกิด ซึ่งได้แก่ โครงสร้างทางอายุ (Age - Structure) โครงสร้างทางด้านเพศ (Sex - Structure)
พีรามิดประชากร (Population pyramid) โครงสร้างทางด้านอายุและเพศ (Age - Sex Structure)
และเชื้อชาติและสีผิว (Race and Color) เป็นต้น

2. ลักษณะทางสังคม (Social Characteristics) ได้แก่ ลักษณะที่ได้รับจากการอบรมขัดเกลาทางสังคม (socialization) ซึ่งมนุษย์ได้รับลักษณะเหล่านี้ภายหลัง ซึ่งได้แก่ สถานภาพทางการสมรส (Marital Status) กลุ่มชนพื้นเมืองและชาติพันธุ์ (Nativity and Ethnicity) ภาษาและศาสนา (Language and Religion) รวมทั้งการศึกษาและการอ่านออกเขียนหนังสือได้ (Education and Literacy) เป็นต้น

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ (Economic Characteristics) ได้แก่ สถานภาพซึ่งได้รับจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและจากระดับการศึกษาและทักษะเป็นต้น ซึ่งได้แก่ แหล่งงานและความต้องการ (Job supply and Demand) อาชีพ (Occupation) และรายได้ (Income) เป็นต้น

2.2 ลักษณะทางชีววิทยา (Biological Characteristics)

เนื้อหาสำคัญในด้านชีววิทยานี้ อาจแบ่งหัวข้อย่อย ๆ ตามลำดับต่อไปนี้

- ก. โครงสร้างด้านอายุ
- ข. โครงสร้างทางเพศ
- ค. พีรามิดประชากร
- ง. โครงสร้างทางด้านอายุและเพศ
- จ. องค์ประกอบทางด้านเชื้อชาติและชาติพันธุ์

2.2.1 โครงสร้างทางอายุ (Age - Structure)

การศึกษาโครงสร้างทางอายุนี้ บางครั้งก็เรียกองค์ประกอบด้านอายุ (age - composition) หรือการกระจายทางด้านอายุ (age - distribution) ในบางกรณีนักภูมิศาสตร์ได้ละเอียดข้อมูลนี้ โดยมักจะกล่าวถึงการเติบโตของประชากรในจำนวนรวมทั้งหมดโดยมิได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างด้านอายุ ดังเช่น การศึกษาการเจริญเติบโตของประชากรหรือการย้ายถิ่นย่อมดำเนินไปไม่ได้กว้างขวาง ก้าวหน้า ถ้าปราศจากข้อมูลโครงสร้างทางด้านอายุ ยิ่งกว่านั้นชีวิตแต่ละคนและชีวิตในสังคมจะต้องเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางด้านอายุทั้งสิ้น เช่น การเศรษฐกิจ และกิจกรรมทางสังคม กำลังพวกทหาร กิจกรรมทางการเมือง ท่วงทีทางสังคม และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ยิ่งกว่านั้น โครงสร้างทางด้านอายุจะถูกกำหนดโดยตัวแปรทางประชากรที่สำคัญ คือ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

นอกจากนี้ Smith และ Zopt (1976) ได้เสนอเหตุผลสามประการว่า ความรู้เรื่องการกระจายทางด้านอายุของประชากรเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เกี่ยวกับประชากรเกือบทุกเรื่อง ดังนี้

- 1) อายุ เป็นคุณสมบัติติดตัวของแต่ละบุคคล ดังนั้น เมื่อแต่ละคนมีอายุเท่าไร ความคิด ความต้องการของแต่ละคนย่อมขึ้นอยู่กับช่วงอายุ

2) จำนวนกลุ่มผู้มีอายุไล่เรียงกันนั้น ย่อมเป็นเครื่องมือในการพิจารณาถึงความเป็นอยู่ในสังคม ซึ่งผูกพันกับการเศรษฐกิจในแต่ละสังคมด้วย

3) นักศึกษาประชากรผู้มีคุณสมบัติจะต้องใช้ความรู้ทางเทคนิคค้นคว้าเอาลักษณะเด่นชัดขององค์ประกอบประชากรด้านอายุจากบุคคลที่เขาเกี่ยวข้อง และจะต้องจัดการให้ถูกต้องเหมาะสมเท่าที่จะทำได้

2.2.1.1 กลุ่มอายุ (Age - groups)

อายุอาจมีปัญหาที่ยากแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะแต่ละประเทศพิจารณาอายุแตกต่างกัน แต่โดยทั่วไปในการสำมะโน อายุมักหมายถึงอายุเมื่อครบวันเกิด เช่น เกิดวันที่ 15 มกราคม 2528 เด็กนี้จะมีอายุครบหนึ่งปีเมื่อถึงวันที่ 14 มกราคม 2529

ในการศึกษาโครงสร้างประชากรด้านอายุ ย่อมศึกษาเป็นช่วงกลุ่มอายุ (Age - Groups) มากกว่าศึกษาอายุเป็นรายปี (Single year) โดยทั่วไปจะแบ่งกลุ่มอายุประชากรได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

ก) วัยเด็กและเยาวชน (Infants and Adolescents) ซึ่งมีอายุระหว่าง 0 - 14 หรือ 0 - 19 ปี ประชากรกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ (non - reproductive) และยังคงอยู่ในวัยภาระพึ่งพิง ไม่สามารถเป็นผู้ประกอบการผลิตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน จำนวนประชากรกลุ่มอายุนี้ได้ลดจำนวนลง

ข) วัยผู้ใหญ่ (Adults) หรือวัยแรงงาน (Active population หรือ Economical Active) เป็นกลุ่มประชากรอายุระหว่าง 15 - 59 ปี (หรือ 15 - 64 ปี) หรือ 19 - 59 ปี (หรือ 19 - 64 ปี) ความแตกต่างระหว่างช่วงอายุย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบประชากร และขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มวัยเจริญพันธุ์และวัยแรงงาน เป็นกลุ่ม “ผู้รับภาระพึ่งพิงของคนสองกลุ่ม” ในประเทศที่พัฒนาแล้วนี้มีอัตราการเกิดและการตายต่ำ ย่อมมีจำนวนผู้อยู่ในวัยแรงงานเป็นสัดส่วนที่ต่ำ เพราะกลุ่มผู้ชราที่ย่อมไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ ในแง่ของการผลิตนั้น สัดส่วนของคนอายุกลุ่มนี้จะสูงมากเป็นที่ปรากฏในทวีปยุโรปและประเทศที่อนุญาตให้คนเข้าเมืองได้สำหรับกลุ่มนี้ยังอาจแยกออกได้เป็นกลุ่มหญิงสาวชายหนุ่ม (young adults) มีอายุระหว่าง 15 - 34 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุ (Older adults) อายุระหว่าง 35 - 64 ปี

ค) วัยชรา (The Aged) อายุ 60 ปีและสูงขึ้นไป หรืออายุ 65 ปี และสูงขึ้นไป ยกเว้นในประเทศที่กำลังพัฒนา กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งไม่ได้อยู่ในวัยเจริญพันธุ์และส่วนใหญ่เป็นหม้าย ส่วนชายวัยสูงอายุยังสามารถมีบุตรได้ สัดส่วนของกลุ่มวัยชราต่อจำนวนประชากรทั้งหมด จะขึ้นอยู่กับ การเพิ่มของประชากรที่มาเกี่ยวข้องด้วย

2.2.1.2 วัยแรงงาน และผู้พึ่งพา (Labor Force and Dependent groups) การอธิบายโครงสร้างประชากรทางด้านอายุ นิยมอธิบายออกมาในรูปสัดส่วน เช่น สัดส่วนผู้พึ่งพา หรือผู้เป็นภาระ (Dependency ratio) ต่อสัดส่วนของแรงงาน (Labor force) หรือสัดส่วนของผู้ทำงานเชิงเศรษฐกิจ (Economically Active Rate)

กลุ่มวัยเด็กหรือเยาวชน และกลุ่มวัยชรา เราจัดไว้เป็น “กลุ่มภาระพึ่งพา” เพราะเป็นกลุ่มที่มีการบริโภคมากแต่มีการผลิตน้อย ทำให้เป็นภาระแก่สังคม ในการกำหนดหาอัตราส่วนพึ่งพาได้มาจากการกำหนดหาค่าของประชากรวัยเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 กับประชากรวัยชราซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป คือ จำนวนประชากรวัยแรงงาน อายุ 15 – 59 ปี หรือ 15 – 64 ปี จำนวน 100 คน อาจเขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนพึ่งพา (Dependency Ratio)} = \frac{\text{ประชากรวัยเด็ก} + \text{ประชากรวัยสูงอายุ}}{\text{ประชากรวัยแรงงาน}} \times 100$$

หรืออาจกำหนดหาเฉพาะสัดส่วนผู้เป็นภาระในวัยเด็กหรือวัยชราเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ โดยกำหนดจาก

$$\text{อัตราพึ่งพาวัยเด็ก} = \frac{\text{จำนวนประชากรวัยเด็ก (0 - 14)}}{\text{จำนวนประชากรวัยแรงงาน (15 - 59)}} \times 100$$

$$\text{และ อัตราส่วนพึ่งพาวัยชรา} = \frac{\text{จำนวนประชากรวัยชรา (60+)}}{\text{จำนวนประชากรอายุ 15 - 59}} \times 100$$

ตามปกติประเทศที่มีการเจริญพันธุ์สูง จะมีอัตราส่วนพึ่งพาทางอายุสูงด้วย ทั้งนี้เพราะประชากรของประเทศนั้นจะมีเด็ก ๆ อยู่เป็นสัดส่วนที่มาก

2.2.1.3 รูปแบบโครงสร้างทางด้านอายุของโลก (World Pattern of Age Structure)

ประชากรบางกลุ่มมีอายุน้อย คือมีคนที่อายุน้อย ๆ อยู่เป็นสัดส่วนที่สูง ตัวอย่างเช่น ในทวีปแอฟริกาประมาณร้อยละ 44 ของประชากรทั้งหมดมีอายุต่ำกว่า 15 ปี ประชากรบางกลุ่มมีอายุมาก เช่นเมืองที่มีแต่คนชราในทางตอนใต้ของสหราชอาณาจักรและรัฐฟลอริดาในสหรัฐอเมริกา ตัวอย่างในทั้งสามเขต พื้นที่ที่กล่าวมานี้ส่วนประกอบทางอายุประชากรที่แตกต่างกันอย่างมา ผลที่ตามมาคือ ประชากรทั้งสามเขตพื้นที่จะมีสัดส่วนของประชากรที่อยู่ในวัยทำงานหรืออยู่ในวัยเรียนแตกต่างกัน นอกจากนั้นความต้องการสินค้าที่ขายในตลาด ความต้องการทางด้านสุขภาพ และแม้กระทั่งรูปแบบของอาชญากรรม การประกอบอาชีพย่อมจะแตกต่างกันไปเป็นที่น่าสังเกตว่า โครงสร้างทางอายุของประชากรกลุ่มหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรกลุ่มนั้นอย่างมาก

โดยทั่วไปประเทศกำลังพัฒนามักจะมีประชากรอยู่ในวัยเยาว์ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่มีประชากรอยู่ในวัยชราหรือไม่ก็มี “ประชากรที่กำลังมีอายุเฉลี่ยสูงขึ้น” ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศเกือบจะครึ่งหนึ่งของประชากรมีอายุต่ำกว่า 15 ปี ในขณะที่น้อยกว่าร้อยละ 3 ของประชากรทั้งหมดมีอายุ 65 ปีขึ้นไป ตรงกันข้ามกับในประเทศพัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่มีประชากรน้อยกว่าร้อยละ 30 มีอายุต่ำกว่า 15 ปี และมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากถึงร้อยละ 15

นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งกลุ่มประชากรตามวัยต่าง ๆ ออกได้ดังต่อไปนี้

วัยก่อนวัยเรียน	หมายถึง	ผู้มีอายุระหว่าง 0 – 4 ปี
วัยเด็ก	หมายถึง	ผู้มีอายุระหว่าง 0 – 14 ปี
วัยเยาวชน	หมายถึง	ผู้มีอายุระหว่าง 15 – 25 ปี
วัยเรียน	หมายถึง	ผู้มีอายุระหว่าง 6 – 23 ปี
วัยแรงงาน	หมายถึง	ผู้มีอายุระหว่าง 15 – 59 ปี
วัยชรา	หมายถึง	ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
วัยเจริญพันธุ์	หมายถึง	สตรีที่มีอายุระหว่าง 15 – 49 ปี

2.2.1.4 ปัจจัยที่เกิดความแตกต่างของ “กลุ่มผู้พึ่งพา” ในประเทศที่กำลังพัฒนา และประเทศพัฒนา

สาเหตุที่ประเทศกำลังพัฒนา หรือประเทศโลกที่สี่ (ด้อยพัฒนา) มีอัตราผู้เป็นภาระในวัยเด็กสูง เนื่องจากอัตราการเกิดสูง เพราะ

1. อายุเมื่อสมรสต่ำ โดยประเพณีนิยม
2. ความต้องการแรงงานในด้านการเกษตร จำเป็นต้องมีบุตรมาก เพื่อช่วยเหลือ
3. ความเชื่อทางศาสนา ที่ศรัทธา
4. ลักษณะครอบครัวแบบครอบครัวขยาย ถือว่า ครอบครัวใหญ่เป็นสิ่งที่ดีและ

นิยม

5. ระดับการศึกษาต่ำ วิทยาการทางวางแผนครอบครัวยังไม่เป็นที่แพร่หลายและ

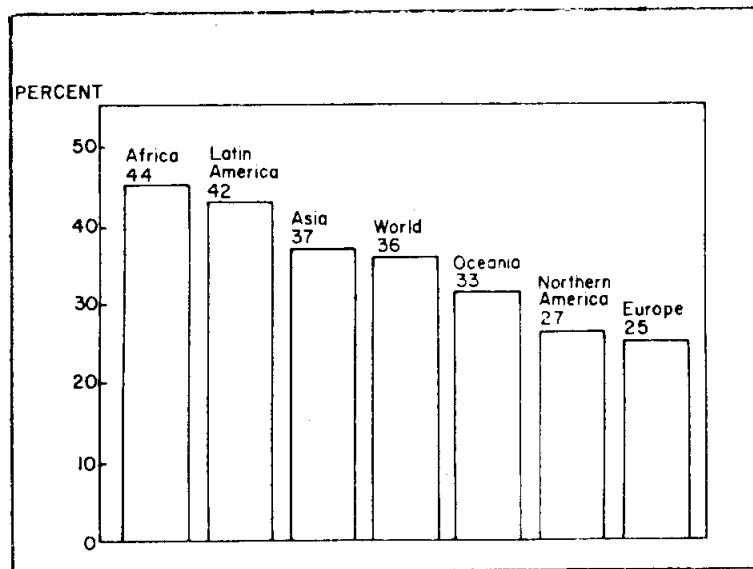
ยอมรับ

6. เป็นระบบสังคมปิด ขาดความคิดริเริ่มทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประเทศที่พัฒนาแล้ว จะมีสัดส่วนผู้พึ่งพาต่ำเนื่องจาก

1. ประชากรได้รับการศึกษาภาคบังคับโดยทั่วถึง จึงยอมรับความรู้ทางสังคม ทางวางแผนครอบครัว ฯลฯ

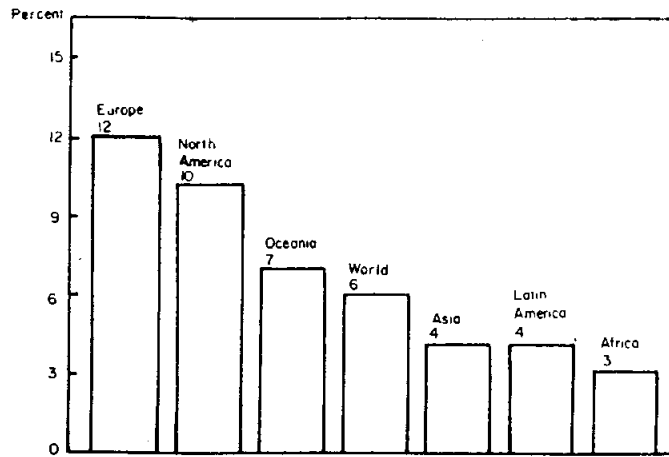
2. สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมแบบอุตสาหกรรม ย่อมบังคับให้มีการวางแผนครอบครัว อย่างน้อยเพื่อความเป็นอยู่ดี มีมาตรฐานการครองชีพสูง และครอบครัวเป็นที่ยอมรับในสังคม
3. เมื่อมาตรฐานการครองชีพสูง ย่อมเป็นการจำกัดโดยธรรมชาติ ที่จะต้องมีบุตรน้อย
4. ความเจริญทางการแพทย์สูง และสวัสดิการต่าง ๆ ได้กระจายไปอย่างทั่วถึง
5. ทักษะคติและความเชื่อทางศาสนาเปลี่ยนรูปแบบ

รูป 4.1 แสดงเปอร์เซ็นต์ของประชากรโลกอายุต่ำกว่า 15 ปี ในแต่ละภูมิภาค พ.ศ. 2518

ที่มา : Peters and Larkin, *Population Geography*, p. 40.

รูป 4.2 แสดงเปอร์เซ็นต์ของประชากรโลกอายุ 65 ปี หรือมากกว่าในแต่ละภูมิภาค พ.ศ. 2518

ที่มา : Ibid., p. 42.

2.2.1.5 ปัจจัยที่ทำให้โครงสร้างของอายุแตกต่างกัน คือ

- 1) ความแตกต่างเนื่องจากภาวะเจริญพันธุ์ ถ้าประเทศใดมีประชากรมีภาวะเจริญพันธุ์สูง จะทำให้มีกลุ่มประชากรวัยเด็กมาก
- 2) ความแตกต่างในอัตราการตาย ระหว่างกลุ่มอายุต่างๆ ปรากฏว่า วัยเด็กและวัยสูงอายุมีโอกาสตายสูงกว่ากลุ่มวัยแรงงาน
- 3) ผลจากการย้ายถิ่น โดยมากผู้ย้ายถิ่นจะเป็นผู้อยู่ในวัยแรงงาน จึงมีผลทำให้โครงสร้างทางอายุของถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางแตกต่างกันไป

2.2.2 โครงสร้างทางเพศ (Sex Structure)

โครงสร้างทางเพศของประชากรเป็นลักษณะพื้นฐานที่สำคัญเช่นเดียวกับโครงสร้างทางอายุ ประชากรทุก ๆ กลุ่มย่อมมีส่วนประกอบทางอายุและเพศที่แตกต่างกัน หรือถ้าสังคมใดมีส่วนทางเพศในแต่ละกลุ่มอายุที่ไม่สมดุลกันมาก โครงสร้างนี้จะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมทางประชากรและทางเศรษฐกิจสังคม

2.2.2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเพศ

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเพศ อาจอธิบายได้ 3 ทาง ด้วยกัน

- ก. จำนวนเพศชายต่อเพศหญิง 100 คน หรือ 1,000 คน
- ข. เพศชายหรือเพศหญิง คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ต่อประชากรรวมทั้งหมด
- ค. สัดส่วนของเพศชาย (หรือเพศหญิง) ต่อจำนวนทั้งหมดในหลักทศนิยม

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วน (ratio) ระหว่างสองเพศนี้จะมีอิทธิพลจากจำนวนการเกิดมากของเพศชายและความแตกต่างในอัตราตายของทั้งสองเพศ และการย้ายถิ่นด้วย

ในที่นี้อัตราส่วนทางเพศจะวิเคราะห์ตามข้อ ก. ก็หมายถึง จำนวนเพศชายต่อจำนวนเพศหญิง 100 คน ในกลุ่มประชากรทั้งหมดหรือกลุ่มอายุเดียวกัน ซึ่งองค์การสหประชาชาติถือหลักการวิเคราะห์อัตราส่วนเพศชายต่อเพศหญิง เขียนเป็นสูตรไว้ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนทางเพศ} = \frac{P_m}{P_f} \times K$$

P_m = จำนวนประชากรชาย

P_f = จำนวนประชากรหญิง

K = ค่าคงที่ = 100

ถ้าอัตราส่วนทางเพศ 100 แสดงว่า เป็นจุดดุลยภาพของเพศทั้งสอง

Primary sex Ratio หรือ Sex Ratio at Contraception หมายถึง อัตราส่วนทางเพศเมื่อตั้งครรภ์ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ไม่นิยมกันมากนัก เพราะเราไม่อาจทราบความเป็นจริงจากตัวเลข นอกจากจะประมาณการย้อนหลังโดยดูจากอัตราส่วนทางเพศของการตายก่อนคลอด

Secondary Sex Ratio หรือ Sex Ratio at Birth หมายถึง อัตราส่วนทางเพศเมื่อแรกเกิดจากการศึกษาอัตราส่วนทางเพศแทบทุกประเทศในโลกพบว่า อัตราส่วนทางเพศเมื่อแรกเกิดซึ่งปกติจะเท่ากับ 105 (อยู่ระหว่าง 104 – 107) หมายความว่า เด็กเพศชายเกิดประมาณ 105 คนต่อเพศหญิง 100 คน (Clarke, 1972) Peter และ Larkin อธิบายว่า เมื่อมีอายุสูงขึ้น อัตราส่วนทางเพศจะค่อย ๆ ลดลง เพราะอัตราการตายของเพศหญิงทุกกลุ่มอายุน้อยกว่าเพศชาย และนอกจากนี้การย้ายถิ่นจากเขตชนบทไปสู่เขตเมือง และในระยะทางสั้น เพศหญิงมีมากกว่าเพศชาย และจำนวนเพศชายจะย้ายถิ่นเป็นระยะทางไกลกว่าเพศหญิง

ในบางแห่งอัตราส่วนทางเพศสูงกว่าปกติอาจเป็นเพราะสาเหตุดังนี้

1. การย้ายถิ่นออกสุทธิของเพศหญิงสูง
2. การย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิของเพศชายสูง
3. มีอัตราตายของเพศหญิงสูง
4. ข้อมูลคลาดเคลื่อน

ในทางตรงข้ามอาจพบว่าอัตราส่วนทางเพศต่ำกว่าปกติ อาจเป็นเพราะสาเหตุดังต่อไปนี้

1. อัตราย้ายถิ่นออกสุทธิของเพศชายสูง
2. อัตราย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิของเพศหญิงสูง
3. อัตราตายของเพศชายสูง
4. ข้อมูลคลาดเคลื่อน

ตาราง 4.1

อัตราส่วนทางเพศสำหรับประเทศที่เลือกเป็นตัวอย่าง

อัตราส่วนทางเพศ 105 หรือมากกว่า	
ประเทศ	อัตราส่วนทางเพศ
สาธารณรัฐอาหรับลิเบีย	108
คิวบา	105
ศรีลังกา	108
ฮ่องกง	106
อินเดีย	106
อิหร่าน	107
มาเลเซียตะวันตก	106
ปากีสถาน	111
อัลบาเนีย	105
อัตราส่วนทางเพศ 90 หรือน้อยกว่า	
มาลาวี	90
ออสเตรีย	87
เยอรมันตะวันออก	89
เยอรมันตะวันตก	84
สหภาพโซเวียต	85

ที่มา: United Nations, **Demographic Yearbook**, 27th Issue, New York : United Nations, 1976.

ตาราง 4.2 อัตราส่วนทางเพศของประเทศไทย จำแนกตามภาคภูมิศาสตร์ ปีพ.ศ. 2519–2523

ภาคภูมิศาสตร์	พ.ศ. 2519	พ.ศ. 2520	พ.ศ. 2521	พ.ศ. 2522	พ.ศ. 2523
กรุงเทพมหานคร	104.7	104.4	104.0	103.6	103.3
ภาคกลาง	100.7	100.6	100.8	100.7	100.8
ภาคเหนือ	102.2	102.0	101.6	101.6	101.4
ภาคตะวันออก	101.0	100.9	100.8	100.7	100.7
เชียงใหม่					
ภาคใต้	102.0	102.2	101.9	101.4	101.4
รวมทั้งประเทศ	101.7	101.6	101.5	101.3	101.3

ที่มา: ข้อมูลประชากรปี พ.ศ. 2513 – 2524 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.2.3 ปิรามิดประชากร (Population Pyramid)

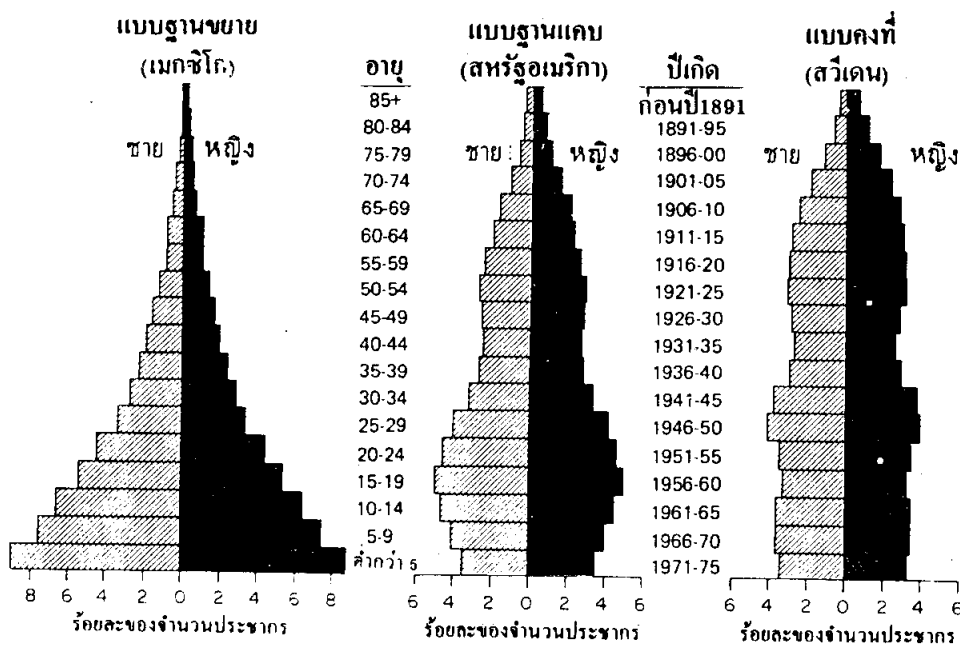
ปิรามิดประชากรเป็นการแสดงส่วนประกอบทางด้านอายุและเพศของประชากรด้วยรูปกราฟเพื่อแสดงให้เห็นรูปลักษณะโครงสร้างประชากรชัดเจนขึ้น ซึ่งในการทำรูปปิรามิดอาจใช้จำนวนตัวเลขแท้จริง (Absolute Numbers) ของประชากรหรือจำนวนสัดส่วนของประชากร (Proportion) ของผู้ชายและผู้หญิงในแต่ละกลุ่มอายุด้วยแผนภูมิแท่งที่วางซ้อนกัน ปิรามิดจะทำให้เรามองเห็น “ภาพ” ของลักษณะประชากรได้ชัดเจน ผลรวมของกลุ่มอายุ – เพศในปิรามิดเท่ากับ 100 เปอร์เซ็นต์ของประชากร

ประชากรของประเทศต่างๆ อาจจะมีลักษณะแตกต่างกันไปอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เราอาจจำแนกลักษณะส่วนประกอบทางด้านอายุ – เพศของประชากรออกเป็นสามแบบ (Petersen, 1969) ดังต่อไปนี้

1. แบบฐานขยาย (progressive) เป็นปิรามิดฐานกว้างมีประชากรในกลุ่มอายุน้อย ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก แสดงสัดส่วนประชากรในวัยเด็กสูง อัตราเพิ่มประชากรสูง
2. แบบฐานแคบ (Regressive) มีประชากรในวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น และอัตราเพิ่มประชากรลดลง

3. แบบคงที่ (Stationary) มีลักษณะของสัดส่วนประชากรในวัยเด็กและวัยสูงอายุจำนวนเท่ากัน ประชากรในกลุ่มอายุที่สูงขึ้นค่อย ๆ ลดจำนวนลง มีอัตราเพิ่มต่ำหรือคงที่

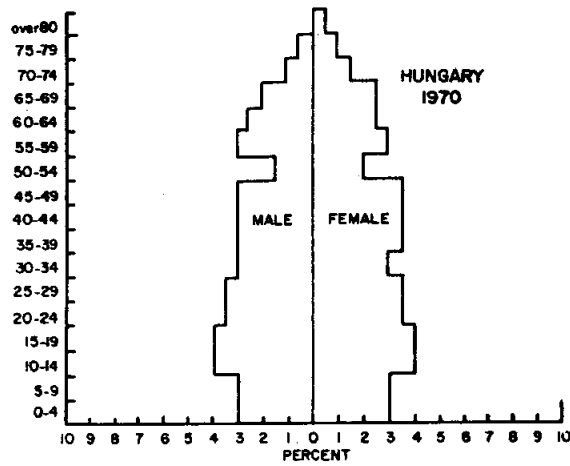
ดังที่เห็นจากภาพข้างล่าง เม็กซิโกมีประชากรเป็น “แบบฐานขยาย” โดยมีกลุ่มประชากรที่เกิดทีหลังแต่ละกลุ่มมากกว่าประชากรที่เกิดก่อน เป็นลักษณะของประเทศกำลังพัฒนา ในสหรัฐอเมริกา กลุ่มประชากรรุ่นใหม่ค่อย ๆ เล็กลงกว่ารุ่นก่อน ๆ เป็นผลให้โครงสร้างทางอายุเปลี่ยนจาก “แบบฐานขยาย” มาเป็น “แบบฐานแคบ” ซึ่งเป็นลักษณะของประเทศที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงประชากร ส่วนประชากรของสวีเดนซึ่งมีจำนวนประชากรในกลุ่มอายุต่าง ๆ อยู่พอ ๆ กัน อาจจัดอยู่ในประเภทที่เกือบจะเป็น “แบบคงที่” เป็นลักษณะของประเทศที่พัฒนาด้านประชากรแล้ว

รูป 4.4 ลักษณะทั่วไปของส่วนประกอบทางอายุสามแบบ

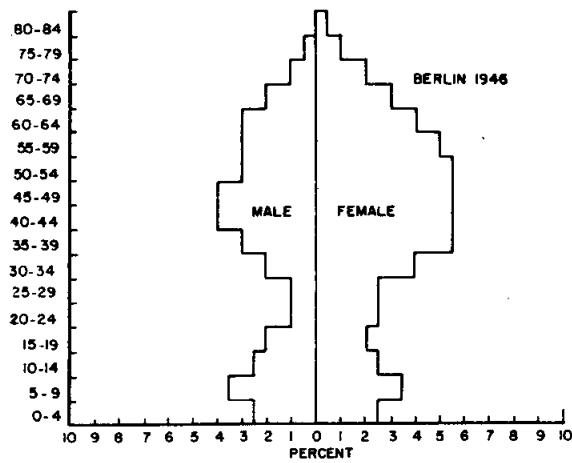
ที่มา : Population Reference Bureau, 1976.

ยังมีการวิเคราะห์ประชากรจากรูปปิรามิด โดยการวิเคราะห์จากรูปร่างปิรามิดจากประเทศต่าง ๆ ดังเช่น รูป 4.5 ปิรามิดประชากรประเทศอังกฤษปี 1970

ที่มา : Peters and Larkin, op. cit., p. 36.

และรูป 4.6 พีรามิดประชากรของนครเบอร์ลิน 1946

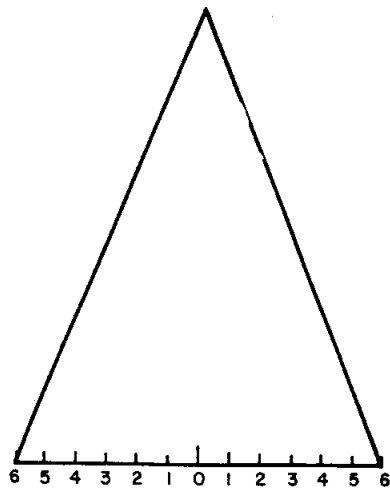

ที่มา : อ้างแล้ว, หน้า 37

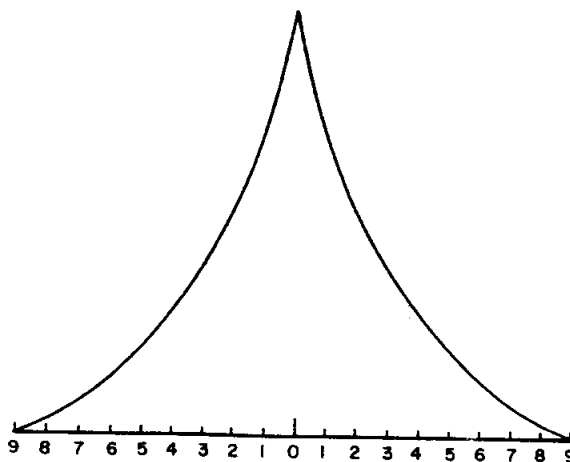
๒.

อย่างไรก็ตาม ปีเตอร์และลาร์กิน (1979, 37 - 38) ได้สรุปว่า โครงสร้างประชากร อาจแสดงโดยพีรามิดได้ 4 แบบด้วยกัน ดังเช่นรูป 4.7 เป็นพีรามิดรูปสามเหลี่ยม (Triangular Shaped) ยังเป็นลักษณะของประเทศที่มีอัตราการเกิดสูง และอัตราตายสูง ในปัจจุบันนี้ไม่มีที่ ประเทศที่มีพีรามิดประชากรแบบนี้ แต่เป็นรูปแบบปกติสำหรับประเทศส่วนใหญ่ทั่วไปใน

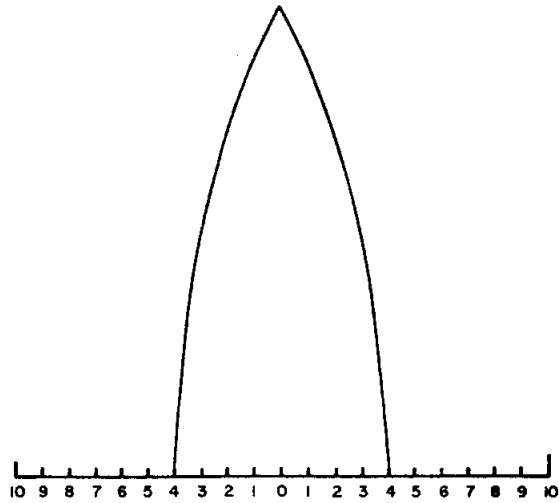
ระหว่างศตวรรษที่ 17 และศตวรรษที่ 18 ปิรามิดประชากรแบบที่สองคือรูป 4.8 เป็นรูปทางปลายแคบลง มีฐานกว้างและตอนข้างค่อยๆ เรียวลง (concave - sides) ซึ่งเป็นรูปปิรามิดที่แสดงว่าประเทศนั้นมีอัตราการตายลดน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่เกิดใหม่ซึ่งยังคงมีอัตราเกิดสูงอยู่ รูปแบบนี้ยังคงเป็นปิรามิดประชากรที่แสดงแทนประเทศที่กำลังพัฒนาโดยเฉพาะในแอฟริกา เอเชีย และลาตินอเมริกา รูป 4.9 เป็นปิรามิดประชากรรูปร่างผึ้ง (Beehive Shape) ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นลักษณะประชากรคงที่ กล่าวคือ อัตราเกิดและอัตราการตายต่ำ ส่วนวัยกลางคนมีอัตราสูง รูป 4.10 เป็นปิรามิดแบบฐานสอบ (Tapered Base) เป็นแบบที่แสดงให้เห็นว่าประเทศนั้นมีอัตราการเกิดลดลงอย่างรวดเร็วและอัตราการตายก็ลดลงด้วย

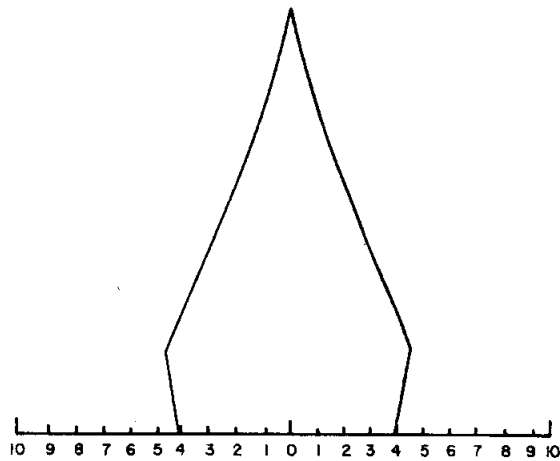
รูป 4.7 ปิรามิดแบบสามเหลี่ยม

รูป 4.8 แบบปลายเรียวแคบ

รูป 4.9 แบบทรงผืน

รูป 4.10 แบบฐานสอบ

2.2.4 ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางด้านอายุและเพศ (Age - Sex Structure)

2.2.4.1 ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางอายุ

โครงสร้างทางอายุถูกกำหนดโดยการเกิด การตาย การย้ายถิ่น โครงสร้างทางอายุคงที่เนื่องจากประชากรอยู่ในสภาพคงที่ (Stationary) หรือคงรูป (Stable)

ภาวะเจริญพันธุ์ (Fertility) หมายถึง สภาพการสืบทอดพันธุ์ของชายหญิง หรือคู่สมรสในกลุ่มประชากร จำนวนเกิดมีชีพที่กลุ่มประชากรผลิตออกมานั้นสัมพันธ์กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น จำนวนการสมรส อายุเมื่อแรกสมรส (หรือการอยู่กินร่วมกัน) แหล่งและการใช้วิธีคุมกำเนิด และการทำแท้ง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสภาพการทำงาน ของสตรี ตลอดจนโครงสร้างทางอายุและเพศของประชากร

ประชากรคงที่ (Stationary population) หมายถึง ภาวะประชากรที่ประชากรจะไม่เพิ่มหรือลดอีกต่อไป แต่พิจารณาในประชากรปิด (Closed Population) คือ ประชากรซึ่งไม่มีทั้งการย้ายถิ่นเข้าและย้ายถิ่นออก ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของประชากรนี้จึงเนื่องมาจากการเกิดและการตายเท่านั้น อัตราเพิ่มจึงเป็นศูนย์

ประชากรคงรูป (Stable population) หมายถึง ภาวะที่ประชากรจะเพิ่มหรือลด อยู่ในสภาพนั้นตลอดไป ทั้งนี้ พิจารณาในประชากรปิด แต่อัตราเกิดและอัตราตายไม่จำเป็นต้องเท่ากัน แต่ต้องคงที่มีผลทำให้ขนาดเพิ่มหรือลด แต่โครงสร้างทางอายุคงเดิม

การเพิ่มประชากรเป็นศูนย์ (Zero population Growth) หมายถึง ภาวะที่ประชากรอยู่ในสภาพสมดุลย์ ไม่เพิ่มหรือลดลงพิจารณาในแง่ประชากรเปิด (Opened Population) คือ มีการย้ายถิ่นเข้าออกด้วยการเกิดการตายและการย้ายถิ่นอยู่ในสภาพสมดุลย์ มีผลการเพิ่มประชากรเป็นศูนย์ ขนาดไม่เปลี่ยนแปลงแต่โครงสร้างทางอายุเปลี่ยนแปลง

การวัดรุ่นประชากร (Cohort Measures) สถิติซึ่งวัดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับประชากรรุ่นหนึ่งหรือกลุ่มของประชากรซึ่งมีประสบการณ์ทางประชากรเหมือนกัน และได้รับการติดตามศึกษาในเวลาที่ผ่านมาไป รุ่นประชากรที่มักใช้กันมากที่สุด คือรุ่นปีเกิด ประชากรที่เกิดปีเดียวกันหรือช่วงเวลาเดียวกัน รุ่นประชากรอย่างอื่น ๆ ได้แก่รุ่นปีสมรส นักเรียนรุ่นเดียวกัน ฯลฯ

อายุมัธยฐาน (Median Age) อายุมัธยฐานของประชากร คือ อายุที่แบ่งประชากรออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน ส่วนหนึ่งมีอายุแก่กว่าอายุมัธยฐานและอีกส่วนหนึ่งมีอายุอ่อนกว่าอายุมัธยฐาน ดังเช่น

- ก. อายุมัธยฐานของประชากรประเทศบราซิลในปี 1975 เท่ากับ 18 ปี
- ข. อายุมัธยฐานของประเทศมาลี เท่ากับ 16 ซึ่งนับเป็นประชากรวัยเยาว์ แต่
- ค. อายุมัธยฐานของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมันในปี 1975 เท่ากับ 36 ซึ่งนับว่าเป็นประชากรวัยชรา

โดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้โครงสร้างทางอายุแตกต่างกัน คือ

1. ความแตกต่างจากภาวะเจริญพันธุ์ ถ้าประเทศใดมีประชากรมีภาวะเจริญพันธุ์สูง และจำนวนเกิดมีชีพสูง จะทำให้มีกลุ่มประชากรวัยเด็กมาก

2. ความแตกต่างในเรื่องการตาย และ “อัตราตาย” ที่เกิดขึ้นในกลุ่มประชากรกลับขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ อาชีพ และชนชั้น โดยทั่วไป กลุ่มอายุวัยเด็กและวัยชรามีโอกาสตายสูงกว่าวัยแรงงาน

3. ผลจากการย้ายถิ่น โดยมากผู้ย้ายถิ่นจะเป็นผู้อยู่ในวัยแรงงาน จึงมีผลให้โครงสร้างทางอายุของถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางแตกต่างกันไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

2.2.4.2 ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางเพศได้แก่

1. อัตราส่วนทางเพศเมื่อแรกเกิด ซึ่งปกติเพศชายมีอัตราส่วนสูงกว่าเพศหญิง (ดูตาราง 4.1)

2. ความแตกต่างในเรื่องการตายระหว่างเพศ เช่น เพศชายตายมากกว่าเพศหญิงในทุกกลุ่มอายุดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

3. การเลือกสรรในเรื่องการย้ายถิ่นระหว่างเพศ ซึ่งขึ้นอยู่กับระยะทางด้วย

4. เนื่องจากอัตราส่วนทางเพศของประชากรทั้งหมดที่มีผลมาจากโครงสร้างทางอายุด้วย เพราะอัตราส่วนทางเพศจะสูงในกลุ่มอายุน้อย ซึ่งถ้าประชากรในวัยเด็กมากจะทำให้อัตราส่วนทางเพศสูงขึ้นได้

2.2.5 องค์ประกอบทางด้านเชื้อชาติและชาติพันธุ์ (Race and Ethnic)

สาเหตุที่ต้องศึกษาถึงองค์ประกอบทางด้านเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์นั้นก็เนื่องจากว่าในแต่ละรัฐประเทศ (Nation State) นั้น ไม่มีประชากรที่มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านเชื้อชาติ (Homogeneity) ในแต่ละประเทศจะต้องประกอบด้วยประชากรหลายเชื้อชาติและหลายชาติพันธุ์ (Heterogeneity) ผสมปนเปกัน แล้วแต่ประเทศใดจะมีคนเชื้อชาติใดมากกว่ากัน การกลืนชาติพันธุ์ก็ย่อมเป็นไปตามอิทธิพลแห่งเชื้อชาตินั้น ๆ ดังเช่น นโยบายการกลืนชาติ (assimilation) ในสหภาพโซเวียต และนโยบายการกลืนชาติของเวียดนามต่อชาวกัมพูชา เป็นต้น

2.2.5.1 เชื้อชาติและสีผิว (Race and Color) นี้ ในทางชีววิทยาและมานุษยวิทยาอาจจำแนกประชากรโลกได้ 3 กลุ่มเชื้อชาติดังนี้ คือ

1. กอเคซอยด์ (Caucasoid) ได้แก่ พวกผิวขาวรูปร่างสูงใหญ่ จมูกโด่ง พวกนี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในทวีปยุโรป แอฟริกาตอนเหนือสะฮารา และเอเชียตะวันตก

2. มองโกลอยด์ (Mongoloid) ได้แก่ พวกผิวเหลือง รูปร่างปานกลาง จมูกแบน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในทวีปเอเชีย อเมริกาเหนือตอนเหนือ และในหมู่เกาะแปซิฟิก

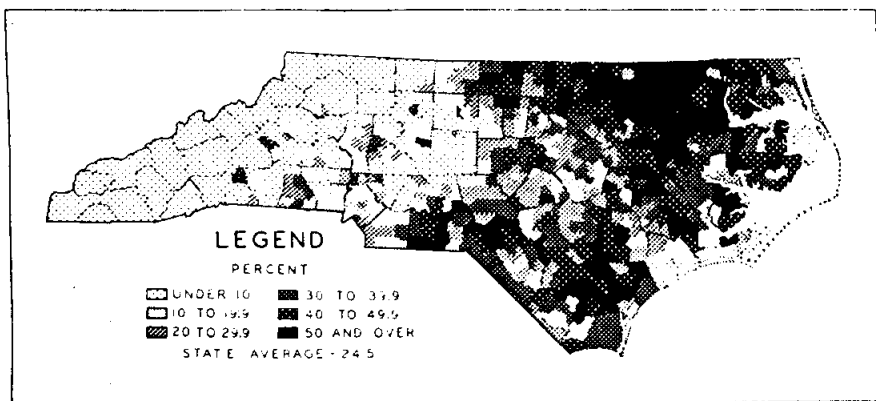
3. นีกรอยด์ (Negroid) ได้แก่ พวกผิวดำ รูปร่างปานกลาง และแตกต่างกัน ขนาดสูงต่ำ ผมหยิก ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในทวีปแอฟริกาซึ่งเป็นเขตดั้งเดิม ปัจจุบันได้กระจายไปอยู่ในบางส่วนของโลกในทวีปอเมริกาเหนือและยุโรป

2.2.5.2 ชาติพันธุ์ (Ethnic) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาพูดแบบเดียวกัน ในบางครั้งชาติพันธุ์นี้ใช้ในความหมายของเชื้อชาติย่อย (Subrace) ดังนั้น จึงหมายถึงถึงกลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกันและแสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณะการทางเชื้อชาติและสัญชาติรวมทั้งทางวัฒนธรรมประสานกันเข้าจนสมาชิกของกลุ่มเองไม่รู้สึกลถึงพันธะทั้งสามนี้ และคนภายนอกที่ไม่มีความเชี่ยวชาญจะไม่แลเห็นถึงความแตกต่างกัน

การอพยพย้ายถิ่นของมนุษย์เชื้อชาติต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์จนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากความจำเป็นทางด้านอาหาร ทางการเมือง หรือโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ จึงเกิดปัญหาในบางประเทศซึ่งประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวจีนในประเทศมาเลเซีย ชาวผิวดำในสหรัฐอเมริกา หรือ รัฐบาลผิวขาวในสหภาพแอฟริกาใต้ เป็นต้น ในประเทศก็มีได้มีปัญหาวางไรในด้านการปกครอง ดังเช่นประเทศสวีตเซอร์แลนด์ เป็นต้น

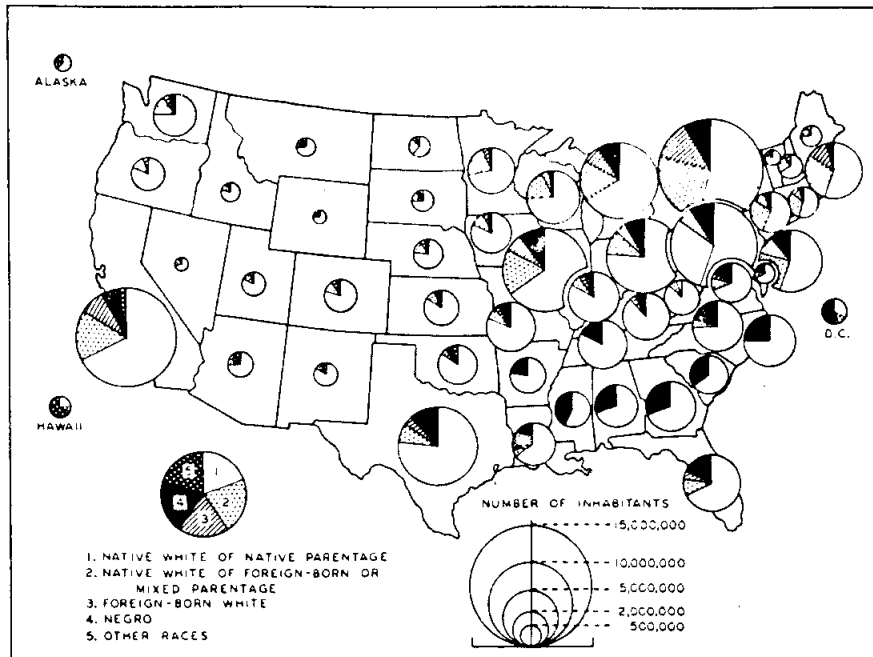
การทราบข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อชาติและชาติพันธุ์ ย่อมทำให้ทราบถึงอัตราการเกิดการตาย การย้ายถิ่น ของกลุ่มมนุษยชาติในโลก ในแต่ละประเทศ ซึ่งย่อมได้รับประโยชน์ทั้งในด้านการปกครอง ด้านการเมือง และด้านสังคมของประเทศด้วย

รูป 4.11 แสดงเปอร์เซ็นต์ของพวกนิโกรในรัฐแคโรไลนาเหนือในแต่ละเมืองในปี 2503

ที่มา : อ้างแล้ว, รูปที่ 14

รูป 4.12 แสดงการกระจายประชากรในสหรัฐอเมริกาตามเชื้อชาติ และ เผ่าพันธุ์

ที่มา : อ้างแล้ว, รูปที่ 15

2.2.5.3 ชนกลุ่มน้อยหรือชนต่างวัฒนธรรม

ชนกลุ่มน้อย (Minority group or minorities) หมายถึง จำนวนประชากรที่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีจำนวนน้อยในประเทศหนึ่ง เช่น ในสาธารณรัฐประชาชนจีน มีชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ เช่น ทิเบต อูยกอร์ ไทย มองโกล แมนจู ในสหภาพโซเวียต มีชนกลุ่มน้อย เช่น ยิว ยาคุต บัลการ์ โคมิ อวาร์ และคาร์จินซี เป็นต้น แต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป เช่น สหภาพแอฟริกาใต้ มีชาวยุโรปอยู่เพียง $\frac{1}{4}$ ของประชากรทั้งประเทศ อีก $\frac{3}{4}$ ของประชากรเป็นคนผิวดำ ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเจ้าของประเทศเจ้าของแผ่นดิน แต่ในด้านการเมืองการปกครองชาวยุโรปหรือชนผิวขาวมีบทบาทหรืออำนาจทางการเมืองเป็นผู้ปกครองประเทศจัดเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพมั่นคงทางการเมือง (dominant group) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยในแอฟริกาใต้ย่อมหมายถึงคนผิวดำ

ชนต่างวัฒนธรรม (Ethnic group) เป็นศัพท์ที่อาจใช้แทนคำว่า ชนกลุ่มน้อยได้ในลักษณะการเปรียบเทียบว่ามีลักษณะวัฒนธรรมแตกต่างกัน ในสถานะแห่งการแตกต่างทางภาษา ศาสนา วัฒนธรรมเหล่านี้ไม่จำเป็นว่าต้องมีเชื้อชาติ (race) แตกต่างกัน เพราะการแตก

ต่างกันอาจเป็นด้วยการอบรมจากบิดามารดาและอิทธิพลของการย้ายถิ่นที่อยู่หรืออิทธิพลอื่นใด ดังเช่น ชาวอเมริกัน เชื้อสายเยอรมัน ชาวอเมริกัน เชื้อสายอังกฤษ ชาวแคนาดา เชื้อสายฝรั่งเศส เป็นต้น

2.3 ลักษณะทางสังคม (Social Characteristics)

2.3.1 สถานภาพสมรส (Marital Status)

เมื่อกล่าวถึงสถานภาพสมรส ในสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2523 สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีความหมายดังต่อไปนี้

1. เป็นโสด ไม่เคยสมรสมาก่อน
2. สมรส ได้แก่ สามีภรรยาไม่ว่าจะได้ทำการสมรสกันถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม

3. สมรสแล้ว แต่แยกกันอยู่

4. เป็นหม้าย

5. หย่า และ

6. ไม่ทราบสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรสนี้อยู่ได้อิทธิพลจากโครงสร้างทางด้านอายุและอัตราทางเพศอย่างมาก รวมทั้ง สถาบันทางสังคมและสภาพเศรษฐกิจด้วย และเรื่องสถานภาพสมรสนี้เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้

2.3.1.1 เป็นโสด ประชากรในกลุ่มนี้อาจแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม กล่าวคือ บุคคลที่อายุต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนดพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่ง คือพวกที่สูงอายุและคาดหวังจะสมรส และอีกพวกหนึ่งไม่ประสงค์จะสมรสตลอดชีวิต จำนวนกลุ่มเป็นโสดนี้มีจำนวนมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากข้อบังคับทางศาสนาทางกฎหมาย ขนบประเพณี หรือสภาพเศรษฐกิจ ในประเทศฝ่ายตะวันตกหญิงโสดส่วนใหญ่จะอาศัยในเมืองเล็ก ๆ และนิยมอยู่ในเขตชนบท

2.3.1.2 ภาวะสมรส การสมรสเป็นเรื่องความจริงถูกต้องตามกฎหมาย ในที่นี้ความถูกต้องตามกฎหมายอาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการถูกต้องตามประเพณี ตามพิธีการทางศาสนาหรือโดยวิธีอื่น ๆ

แบบแผนการสมรสมี 3 รูป คือ

ก. Monogamy คือ การสมรสที่ประกอบด้วยหญิงคนเดียวและชายคนเดียว

ข. Polygyny คือ การสมรสที่ประกอบด้วยชายหนึ่งคนต่อหญิงสองคนหรือ

มากกว่า

ก. Polyandry คือ การสมรสที่ประกอบด้วยหญิงหนึ่งคนต่อชายสองคน หรือมากกว่า

2.3.1.3 อัตราการสมรส (บางครั้งเรียกว่าอัตราการสมรสอย่างหยาบ) คือ จำนวนการสมรสต่อประชากร 1,000 คนในปีหนึ่ง อัตรานี้คำนวณโดยใช้จำนวนครั้งของการสมรส ไม่ใช่จำนวนคนที่สมรสรวมกัน ไม่ว่าจะเป็นการสมรสครั้งแรกหรือการสมรสใหม่อีกครั้ง

$$\frac{\text{จำนวนครั้งของการสมรส}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}} \times k = \frac{190,260}{23,316,000} \times 1000 = 8.2$$

แสดงว่า ในปี พ.ศ. 2520 อัตราการสมรสอย่างหยาบของแคนาดาเท่ากับ 8.2 ต่อประชากร 1,000 คน

2.3.1.4 อายุมัธยฐานเมื่อสมรสครั้งแรก ครั้งหนึ่งของบุคคลที่สมรสครั้งแรกแล้วในปีหนึ่งทำการสมรสนั้น เมื่ออายุต่ำกว่าอายุมัธยฐาน ส่วนอีกครั้งหนึ่งทำการสมรสเมื่ออายุมากกว่าอายุมัธยฐาน ตามปกติจะคำนวณอายุมัธยฐานเมื่อสมรสครั้งแรก แยกกันระหว่างหญิงและชาย เนื่องจากหญิงมักจะสมรสเมื่ออายุน้อยกว่าชาย อายุมัธยฐานเมื่อสมรสครั้งแรกจึงมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรดังตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2519 อายุมัธยฐานเมื่อมีการสมรสครั้งแรกของผู้ชายในมาเลเซียเท่ากับ 25.3 ปี และของผู้หญิงเท่ากับ 21.6 ปี และอายุมัธยฐานเมื่อสมรสครั้งแรกของประชากรกลุ่มต่างๆ มีความแตกต่างกันอย่างมากในอินเดีย เมื่อไม่นานมานี้เองอายุมัธยฐานของชายเท่ากับ 19 ปี ของหญิงเท่ากับ 15 ปี ส่วนตุนิเซีย ในปี พ.ศ. 2518 อายุมัธยฐานเมื่อสมรสครั้งแรกของชายเท่ากับ 28.9 ปี ของหญิงเท่ากับ 24.5 ปี

2.3.1.5 อัตราการหย่า

อัตราการหย่า (หรืออัตราการหย่าอย่างหยาบ) แสดงถึงจำนวนครั้งของการหย่าต่อประชากร 1,000 คนในปีหนึ่ง อัตราการหย่าคำนวณจากจำนวนครั้งที่หย่าไม่ใช่จำนวนบุคคลที่หย่า

$$\frac{\text{จำนวนครั้งของการหย่า}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}} \times k = \frac{860,688}{256,670,000} \times 1,000 = 3.4$$

ในปี พ.ศ. 2519 ปรากฏว่า มีจำนวนหย่าร้างในสหภาพโซเวียต 3.4 ครั้งต่อประชากร 1,000 คน และอัตราการหย่าในสวีเดนในปี พ.ศ. 2519 เท่ากับ 2.6 ครั้งต่อประชากร 1,000 คน ในปีเดียวกันอัตราการหย่าในสหรัฐอเมริกาเท่ากับ 5.0 ครั้ง ต่อประชากร 1,000 คน

2.3.1.5 อัตราการสมรสใหม่

อัตราการสมรสใหม่ คือ จำนวนครั้งของการสมรสใหม่ (กล่าวคือ การสมรส

ครั้งที่สองหรือครั้งต่อ ๆ มา) ต่อประชากรที่ย่ำร้างแล้วและเป็นหม้าย ซึ่งมีอายุ 24 - 54 ปี
ในจำนวน 1,000 คน

$$\frac{\text{จำนวนครั้งของการสมรสใหม่}}{\text{จำนวนประชากรที่เป็นหม้าย}} \times k$$

และหย่าร้างอายุ 24 - 54 ปีทั้งหมด

$$= \frac{646,000}{4,617,000} \times 1,000 = 139.9$$

ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2518 อัตราการสมรสใหม่ของสหรัฐอเมริกาเท่ากับ 140 ครั้งต่อ
จำนวนผู้เป็นหม้าย และหย่าร้างซึ่งมีอายุ 24 - 54 ปี จำนวน 1,000 คน

2.3.1.6 การเป็นหม้าย

Clarke ศึกษาพบว่า มีหญิงหม้ายมากกว่าชายที่เป็นหม้าย เนื่องจากชาย
สมรสอายุมากกว่าหญิง แต่มีอัตราตายมากกว่าและสมรสใหม่อีกครั้งหรือมากกว่าหนึ่งครั้ง
เมื่อเทียบกับหญิงหม้าย ในสหราชอาณาจักรปรากฏว่า หญิงหม้ายมีจำนวนถึง 4 เท่าของพ่อ
หม้าย และมีจำนวนถึง 3.5 ล้านคนเทียบเท่ากับ 7 เปอร์เซนต์ของประชาชาติ และส่วนใหญ่
จำนวนสองในสามมีอายุเกิน 65 ปี อย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบกับอินเดียในปี พ.ศ. 2503 มีหญิง
หม้าย 23 ล้านคน และพ่อหม้ายเพียง 8 ล้านคน

2.3.2 ครอบครัวและครัวเรือน (Families and Households)

“ครอบครัว” (family) หมายความถึง กลุ่มสังคมที่ได้มีการสมรส และมีความสัมพันธ์สนิทสนมฉันญาติมิตรและมีขนบประเพณีในครัวเรือนเช่นเดียวกัน เป็นหน่วย
สังคมพื้นฐานขนาดเล็ก แต่จะขยายออกเป็นกลุ่มสังคมต่าง ๆ ส่วนคำว่า “ครัวเรือน” (house-
hold) นั้น ไม่ได้หมายความถึงครอบครัวโดยตรง แต่หมายความถึงบุคคลต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ใน
ครัวเรือนเดียวกัน จำนวนและขนาดของครอบครัวและครัวเรือนมีอิทธิพลต่อลักษณะการตั้ง
ถิ่นฐาน และในการพิจารณาถึงลักษณะเด่นชัดทางภูมิศาสตร์

2.3.2.1 รูปแบบและขนาดครอบครัว

รูปแบบครอบครัวที่เด่นชัดที่สุด คือเป็นศูนย์กลางระหว่าง พ่อ แม่ และ
ลูก ๆ ตามจุดประสงค์ทางสถิติ นั้น สามภรรยาที่ไม่มีบุตรก็นับว่าเป็นครอบครัวด้วย และรวม
ทั้งแม่หม้ายและบุคคลที่ทำการหย่า แต่ไม่รวมถึงญาติผู้เกี่ยวข้องประเภทอื่น คำจำกัดความ
ข้างบนนี้เป็นความหมายของนักประชากรศาสตร์ เว้นแต่การศึกษาถึงการเจริญพันธุ์ต้องพิจารณา
ณากลุ่มวัยเด็กด้วย

ขนาดครอบครัวโดยเฉลี่ย หมายถึง จำนวนผู้เกิดมีชีพต่อคู่สมรส อาจคำนวณได้

ดังนี้

ก. หญิงผู้สมรสในแต่ละกลุ่มอายุ

ข. หญิงผู้สมรสและให้กำเนิดบุตรไปแล้ว

ค. รุ่นประชากร (cohorts) ของหญิงผู้ทำการสมรสในปีเดียวกัน ในรุ่นต่าง ๆ กัน

ง. รุ่นประชากรหญิง ผู้ให้กำเนิดบุตรในปีเดียวกัน

เครื่องชี้เหล่านี้ หมายถึงหญิงที่สมรสแล้ว แต่ไม่มีบุตร ปกติจะไม่แสดงให้เห็นถึงการกระจายของขนาดครอบครัว อย่างไรก็ตาม เครื่องชี้เหล่านี้จะมีประโยชน์มากในการเปรียบเทียบด้านภูมิศาสตร์

ในสังคมบางแห่ง คำว่า ครอบครัวจะเป็นกลุ่มใหญ่และกว้างขวางโดยขยายขนาดครอบครัวออกไป ซึ่งอาจจะมีผลมาจาก

1. ระบบหลายคู่ครอง (polygamy) ซึ่งเป็นระบบการมีภรรยาหลายคนและสามีหลายคนในเวลาเดียวกัน ซึ่งแยกออกเป็นระบบหลายภรรยา (polygyny) เช่น ปรากฏทั่วไปในทวีปเอเชีย แอฟริกา และในทวีปอเมริกา เช่น พวก mormons ในรัฐยูทาห์ สหรัฐอเมริกา ชาวเอสกีโมบางเผ่า และระบบหลายสามี (polyandry) เช่น ปรากฏอยู่ในทิเบตและชาวเอสกีโมบางเผ่า และเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

2. ระบบครอบครัวยุคปฐม (primary families) และบุตรไม่นิยมแยกครอบครัวหลังจากสมรสและจะอยู่ในบ้านรวมกันเกินกว่า 2 คู่สมรส จึงเกิดเป็นสมาชิกร่วมครอบครัวเดียวกัน (Joint family) (Young, 1980) และ

3. ระบบครอบครัว ยุคปฐมและเป็นญาติเกี่ยวข้องกันมากกว่า 2 ชั่วอายุคน และรวมกันอยู่เป็นคนตระกูลหรือแซ่เดียวกันเป็นหมู่บ้าน (clan) เดียวกัน

สำหรับครอบครัวในสองระบบหลังนี้เป็นการขยายขนาดครอบครัว โดยเป็นญาติทางบิดาหรือมารดา ในระหว่างสมัยสังคมที่ยังไม่มีภาษาเขียน (preliterate) สามีจะเป็นผู้ไปอยู่อาศัยกับครอบครัวฝ่ายภรรยา (matrilocal) และบางท้องถิ่นตามจารีตประเพณีฝ่ายภรณาก็จะย้ายภูมิลำเนาไปอยู่กับครอบครัวของสามี (patrilocal) ดังนั้น รูปแบบการตั้งถิ่นฐานหรือการมีภูมิลำเนาของประชากรจะต้องขึ้นอยู่กับระบบการดำรงชีพ ขนบประเพณี เพศและความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมด้วย

ระบบการมีสามีเดียวภรรยาเดียว (monogamy) เป็นระบบที่มีการปฏิบัติกันมากที่สุด แม้ในสังคมที่ยอมให้มีภรรยาหลายคนก็ยังยึดระบบสามีเดียวภรรยาคนเดียวมาก อาจจะสืบเนื่องมาจากประเพณี ความยากจน หรือการที่ในบางท้องถิ่น อัตราทางเพศสูงหรือต่ำ ก็ย่อมอาจมีผลทำให้เกิดระบบหลายคู่ครองขึ้นได้

โดยทั่วไประบบครอบครัวมีรูปแบบเด่นชัด 2 ประเภท กล่าวคือ ครอบครัวระบบเพศชายเป็นใหญ่หรือเป็นผู้ปกครอง (Patriarchal) และระบบมีเพศหญิงเป็นผู้ปกครอง (Matriarchy) ในสมัยที่เพศหญิงเป็นผู้ปกครองนั้น จะอยู่ในสมัยสังคมโบราณและยังป่าเถื่อนอยู่และยังเป็นสังคมที่ขาดอารยธรรม ส่วนในสังคมที่ฝ่ายชายเป็นผู้ปกครองนั้นครอบครัวมีลักษณะกะทัดรัดและมีอารยธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในทวีปยุโรปสมัยกลางจนถึงศตวรรษที่ 19 และยังคงปรากฏอยู่ในประเทศอินเดีย ญี่ปุ่น ประเทศแถบอาหรับและบางส่วนของโลกในปัจจุบัน ส่วนในสาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งแต่เดิมจะเป็นระบบรัฐขุนนาง (Feudal State) ลักษณะครอบครัวที่ฝ่ายชายเป็นใหญ่นั้น มักเป็นหน่วยสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง ซึ่งจะพบในสังคมชนบทและขยายขอบเขตออกไปตามความต้องการ ส่วนในทวีปยุโรปนั้นกลายเป็นแหล่งความเจริญด้านอุตสาหกรรมการเจริญเติบโตเป็นเมือง และขนาดครอบครัวถูกจำกัด และเป็นครอบครัวในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีขนาดเล็ก การวางอำนาจลดน้อยลง ความเป็นอยู่ส่วนตัวมีเสรีภาพและละมุนละไมเพิ่มขึ้นในยุคนี้ ครอบครัวมิได้มีความหมายเป็นหน่วยทางการผลิตแล้ว หน้าที่ทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเพศหญิงได้รับการศึกษาสูงขึ้นและระบบเศรษฐกิจมีความอิสระมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นในปัจจุบันองค์การของรัฐ องค์การทางสังคม และศาสนาได้ควบคุมและเข้าไปแทนที่หน้าที่ต่าง ๆ ของครอบครัวและหน้าที่ทางสังคมของครอบครัวจึงลดน้อยลงด้วย

ลักษณะครอบครัวในทวีปอเมริกาเหนือ ออสเตรเลียและประเทศอื่น ๆ มีแนวโน้มว่า มีประชากรกลุ่มวัยชรา มาก ถึงแม้ว่าอัตราขนาดครอบครัวจะลดลงก็ตาม ขนาดครอบครัวใหญ่จะลดลง และขนาดครอบครัวเล็กหรือครอบครัวที่ไม่มีบุตรจะเพิ่มขึ้น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็น “ยุคการขยายตัวของระบบครอบครัวขนาดเล็ก” ซึ่งก็เป็นผลจากการจำกัดขนาดครอบครัว ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป เพราะขนาดครอบครัวจะขึ้นอยู่กับอาชีพและฐานะทางสังคม ความเฉลียวฉลาดและมีการศึกษา ศาสนาและภูมิภาค ตัวอย่างเช่น สหราชอาณาจักรและบางประเทศที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มที่มีการลดขนาดครอบครัวก็คือ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพระดับบริหาร ผู้ประกอบอาชีพทางวิชาชีพ เช่น วิศวกร แพทย์ หรือผู้ที่รับเงินเดือนประจำ ในปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 และระยะภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งจึงเกิดการลดขนาดครอบครัวลงในทุกชั้นสังคม

2.3.2.2 รูปแบบและการแบ่งประเภทครัวเรือน

คำจำกัดความของคำว่า “ครัวเรือน” (household) นั้นมีความหมายแตกต่างกัน ประเทศส่วนใหญ่จะให้คำนิยามระหว่าง “ครัวเรือนส่วนตัว” (Private Household) และ “ครัวเรือนสถาบันหรือครัวเรือนส่วนรวม” (Institutional Household or Collective Household) ซึ่งใน

ความหมายคำเหล่านี้จะหมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในโรงเรียน โรงพยาบาล โรงแรม ค่ายทหาร หรือ หอพัก เป็นต้น

ตามคำจำกัดความของสหประชาชาติในการสำมะโนปี 1970 ครัวเรือนหมายถึง

1. ครัวเรือนที่มีคนเดียว ซึ่งหมายถึงผู้ที่หาอาหารและสิ่งจำเป็นในการยังชีพอื่น ๆ โดยไม่ได้รวมกับบุคคลอื่น ๆ หรือ

2. ครัวเรือนมีหลายคน ได้แก่ กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งหาเลี้ยงชีพหรือหาสิ่งจำเป็นในการยังชีพอื่น ๆ ร่วมกับบุคคลเหล่านี้ อาจจะจัดสรรรายได้ของตนมาตั้งเป็นงบประมาณร่วมกัน บุคคลเหล่านั้นอาจเป็นญาติหรือไม่ก็ได้ซึ่งอาจแยกออกเป็น

2.1 ครัวเรือนส่วนตัว (Private Household) หมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ไม่ใช่เป็นสถาบันหรืออาคารรวม

2.2 ครัวเรือนสถาบัน (Institutional Household) หรือครัวเรือนส่วนรวม (Collective Household) หมายถึง อาคารหรือเขตซึ่งคนอยู่รวมกัน เช่น ค่ายทหาร ทัณฑสถาน หอพักของโรงเรียน หอเช่าชุด เป็นต้น

ความหมายของครัวเรือนในประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา นิวซีแลนด์ สวีเดน อิหร่าน และเชโกสโลวาเกีย ย่อมมีความหมายแตกต่างกับประเทศอื่น ๆ ในแง่ที่ว่า ในประเทศที่กล่าวข้างต้นนั้น “ครัวเรือน” เป็นอาคารห้องเช่าชุด (Apartment, Household - housing Unit) ซึ่งทุก ๆ คนซึ่งอาศัยอยู่ในแต่ละห้องนั้นเป็นสมาชิกของเจ้าของครัวเรือน หรือในประเทศญี่ปุ่นผู้ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนสถาบันก็เรียกกันว่า “ครัวเรือนกึ่งสาธารณะ” (Quasi-households)

โดยสรุป ครอบครัวและครัวเรือนนั้นอาจวิเคราะห์ได้หลายประการ แต่หลักสำคัญระหว่างคำสองคำนี้มีลักษณะเด่นชัดในตนเองก็คือ คำว่า “ครอบครัว” นั้น เราหมายถึงลักษณะเด่นชัดทางชีววิทยา ส่วน “ครัวเรือน” นั้นมีความหมายทางเศรษฐกิจ

2.3.3 องค์ประกอบทางสัญชาติ (Nationality)

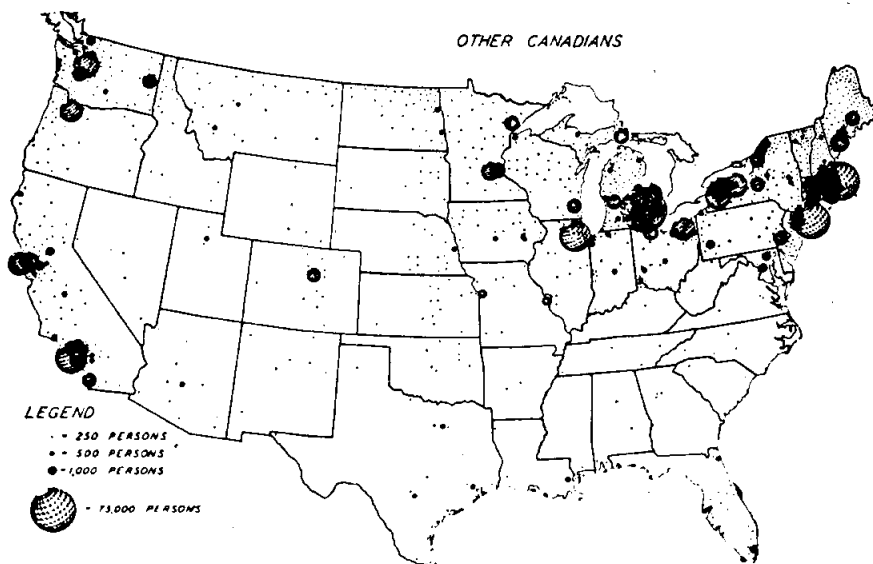
2.3.3.1 ชาติและสัญชาติ (Nation and Nationality)

คำว่า ชาติและสัญชาติมีแนวความคิดรวบยอดที่ยุ่งยากและซับซ้อน เพราะคำนิยามได้แตกต่างกันและสับสน ทั้งนี้เนื่องจากบางครั้งได้รวมเอาเชื้อชาติ (race) ชาติพันธุ์ (ethnic) ภาษาและศาสนา (language and religious) วัฒนธรรม (culture) เข้าไปด้วย นักภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่จะยึดหลักคำว่า “ชาติหรือประชาชาติ (Nation) หมายถึง ชนชาติซึ่งได้สัมฤทธิ์ถึงขั้นสุดท้ายของการรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวแสดงออกด้วยการมีโครงสร้างทางการเมือง และตั้งหลักแหล่งในดินแดนที่เป็นของตนเอง ชนชาติหนึ่งอาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจาก

เอกลักษณ์ทางการเมือง หรือการปกครองตนเอง (ไม่มีอำนาจอธิปไตยหรือเอกราชของตนเอง) ในกรณีเช่นนี้ยังเรียกไม่ได้ว่าชาติหรือประชาชาติที่สมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามรัฐหรือประเทศอาจดำรงอยู่ได้โดยรวมเอาคนหลายชนชาติเข้าไว้ด้วยกัน หรือไม่จำเป็นต้องรวมชนชาติเดียวกันทั้งหมดไว้ในประเทศเดียวกัน และกลุ่มชนเหล่านี้อาจจะต้องมีภาษาและศาสนาประจำชาติ

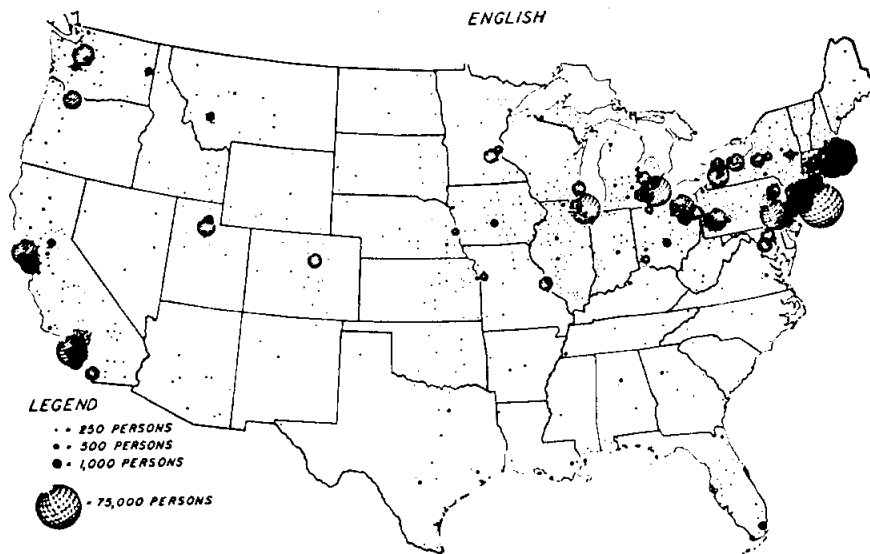
ส่วนคำว่า Nationality นั้น มีความหมายได้สองประการ คือ

รูป 4.13 : แสดงการกระจายของประชากรที่ย้ายถิ่นมาจากประเทศแคนาดา พ.ศ. 2473

ที่มา : อ้างแล้ว, รูปที่ 19

รูป 4.14 : แสดงการกระจายประชากรที่ย้ายถิ่นมาจากประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2473

ที่มา : อ้างแล้ว, รูปที่ 22

1. ชนชาติ คือ กลุ่มมนุษย์ที่ผูกพันโดยพันธะแห่งการมีวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกัน มีความรู้สึกเสมอว่า เป็นพวกเดียวกันและมีจารีตประเพณีละม้ายคล้ายคลึงในขั้นมูลฐาน ทั้งนี้ ไม่จำเป็นจะต้องมีความเป็นเอกรู้อย่างสมบูรณ์ในลักษณะการวัฒนธรรมไปเสียทั้งหมด

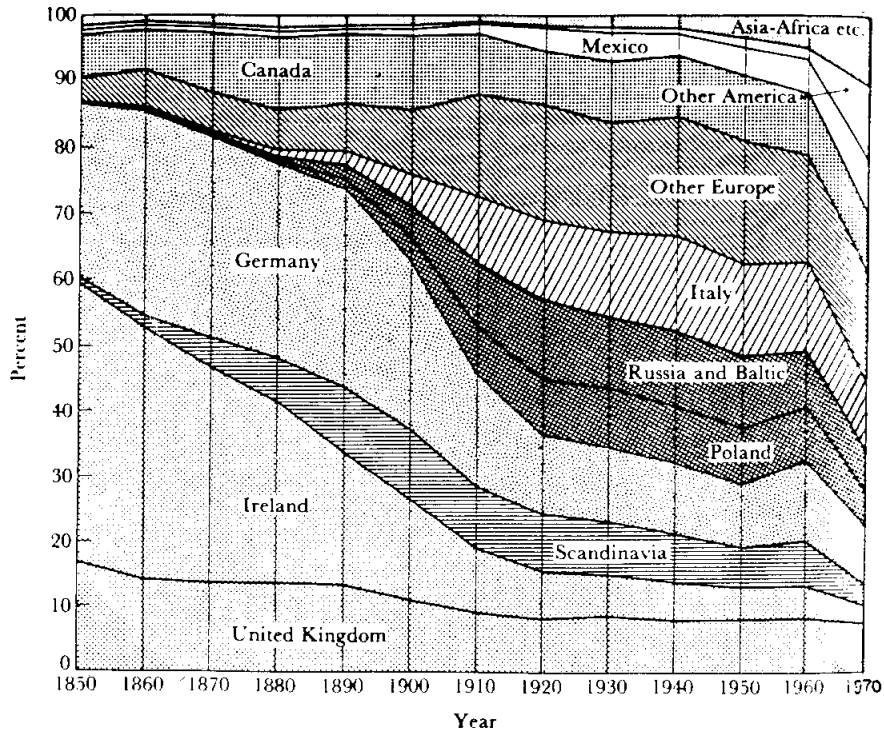
2. สัญชาติ ในทางกฎหมาย หมายถึงภาวะทางกฎหมายที่ผูกพันบุคคลอยู่กับรัฐ

การศึกษาถึงเรื่องสัญชาตินั้นมักจะจำกัดความหมายถึงภาวะแห่งการเป็นพลเมือง (country of citizenship) คนในบังคับ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวพันของชาวต่างชาติซึ่งไปอาศัยอยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่ประเทศที่ตนเกิด ในการศึกษาเราต้องแยกแยะระหว่างชาวต่างชาติ (foreigners) และบุคคลที่เกิดในประเทศหนึ่งและมีภูมิลำเนาอยู่ในอีกประเทศหนึ่ง (foreign - born) และในประเภทหลังนี้จะต้องศึกษารวมไปถึงประเทศที่เกิดและมีภูมิลำเนา ข้อมูลในเรื่องนี้จึงเกี่ยวข้องกับประเทศที่ถือสัญชาติและประเทศที่เกิด

Thomlinson ได้ศึกษาว่า ในปี ค.ศ. 1970 มีประชากรที่เกิดในประเทศอื่น (foreign - born) อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาประมาณ 9.6 ล้านคน ซึ่งลดลงจาก ค.ศ. 1930 ซึ่งมี

ประมาณ 14.3 ล้านคน ในข้อมูลปี 1970 บุคคลเหล่านี้มาจากประเทศอิตาลี เยอรมัน แคนาดา และเม็กซิโก

รูป 4.15 แสดงประเทศที่เกิดของประชากรกลุ่มที่มีภูมิลำเนาในสหรัฐอเมริการะหว่างปี ค.ศ. 1850 - 1970

ที่มา : Thomlinson, **Population Dynamics**, 1979, fig. 12.

นอกจากนี้ Thomlinson ยังได้ศึกษาถึงประชากรกลุ่มมีเชื้อสายชาวต่างประเทศ (foreign Stock) อีกด้วย ประชากรกลุ่มนี้ตามตาราง 4.3 แสดงถึงชาวต่างชาติที่เกิดจากประเทศต่าง ๆ และได้อพยพเข้าไปอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาจนเกิดประวัติของ "Melting Pot" ข้อมูลนี้ The Bureau of the Census หมายความว่าถึงประชากรที่เกิดในประเทศอื่นและย้ายมาอาศัยอยู่ในสหรัฐ รวมทั้งชาวพื้นเมืองซึ่งมีบิดาหรือมารดาหรือบิดามารดาเป็นบุคคลที่เกิดในประเทศอื่น ประชากรกลุ่มนี้ในบรรพบุรุษช่วงอายุชั้นที่หนึ่งและชั้นที่สอง (first - and second - generation residents) ได้สืบทอดมาและอาศัยอยู่ในสหรัฐมีจำนวนเกือบ 1 ใน 6 ของประชากร และในจำนวนนี้ประมาณ 1 ใน 3 อยู่ในอาณาเขตนิวอิงก์แลนด์ จำนวนเปอร์เซ็นต์ประชากร

นั้นแตกต่างกันไปในรัฐต่าง ๆ จำนวน 5 ใน 6 รัฐ จะอยู่ในเขตตะวันออกเฉียงเหนือ และอีก 12 รัฐที่มีจำนวนประชากรกลุ่มนี้ลดน้อยตามลำดับจะอยู่ในรัฐทางใต้ ในรัฐเหล่านี้ชาวอิตาเลียนมีเป็นจำนวนมาก ชาวแคนาดาในบริเวณตอนเหนือของประเทศ ชาวเม็กซิกันในเขตตะวันตกเฉียงใต้ กลุ่มชาวสะแกนดินเเวียในรัฐมินนิโซตาและดาโกตา และชาวเยอรมันในกลุ่มทางภาคใต้

Kiser (1949) ให้ความหมายของคำว่า “Melting Pot” จึงเป็นความคิดของนักวิชาการเมื่อกล่าวถึงประวัติของการอพยพย้ายถิ่นเข้าประเทศสหรัฐอเมริกาของคลื่นมนุษย์จากประเทศต่าง ๆ กัน ซึ่งเปรียบเสมือนกับ “พหุวัฒนธรรม” เพราะเป็นแนวคิดรวบยอดนี้จะหมายถึงความหลากหลายของชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา ระดับของชุมชนระดับเมือง สถานภาพทางอาชีพ รายได้หรือมาตรฐานการครองชีพ เป็นต้น ดังปรากฏในสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ความหลากหลายของชาติพันธุ์มีพื้นฐานมาจากชาวพื้นเมืองอินเดียน กลุ่มเมืองขึ้นของสหราชอาณาจักร การนำเข้าของทาสผิวดำจากทวีปแอฟริกาและการทะลักของการย้ายถิ่นอย่างเสรี โดยเฉพาะชาวยุโรป นักวิชาการส่วนมากมีความเชื่อว่า ด้วยการที่สหรัฐเป็นประเทศที่ประกอบด้วยพหุวัฒนธรรมเป็นผลให้ประเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิด “วัฒนธรรมประชาธิปไตย” (Payne, 1945, p. 501)

ตาราง 4.3 แสดงรัฐต่าง ๆ ที่เป็นถิ่นอาศัยในสหรัฐอเมริกาของประชากรกลุ่มมีเชื้อสายต่างชาติ และประชากรกลุ่มที่เกิดในต่างประเทศ ปี ค.ศ. 1970

State	Foreign Stock		Foreign-Born	
	Percent of the state's residents	Number (in thousands)	Percent of the state's residents	Number (in thousands)
United States	16.5	33,575	4.7	9,619
Massachusetts	33.3	1,892	8.7	495
Hawaii	33.3	256	9.8	76
New York	32.9	5,995	11.6	2,110
Rhode Island	32.8	312	7.8	74
Connecticut	32.0	970	8.6	262
New Jersey	30.1	786	8.9	635
California	25.0	4,992	8.8	1,758
North Dakota	13.7	145	3.0	18
New Hampshire	23.1	171	5.0	37
Illinois	19.7	2,202	5.7	629

Maine	19.4	193	4.3	43
Michigan	19.0	1,684	4.8	424
Washington	18.7	638	4.6	156
Minnesota	18.6	707	2.6	98
Vermont	18.3	81	4.2	18
Florida	18.2	1,236	8.0	540
Pennsylvania	18.1	2,133	3.8	446
Montana	17.4	121	2.8	20
Wisconsin	17.0	748	3.0	131
Arizona	16.7	296	4.3	77
South Dakota	16.3	109	1.6	11
Oregon	14.2	296	3.2	66
Nevada	14.0	68	3.7	18
Nebraska	13.7	204	1.9	29
Colorado	12.6	280	2.7	60
Utah	12.4	132	2.8	30
Ohio	12.3	1,311	3.0	316
Delaware	11.8	64	2.9	16
Maryland	11.6	454	3.2	124
Wyoming	11.4	38	2.1	7
Alaska	10.9	32	2.6	8
Texas	10.7	1,199	2.8	310
Iowa	10.5	297	1.4	40
Idaho	10.4	73	1.8	13
District of Columbia	9.6	73	4.4	34
New Mexico	8.7	88	2.2	23
Kansas	7.8	175	1.2	28
Indiana	6.8	351	1.6	83
Missouri	6.7	312	1.4	66
Virginia	5.5	252	1.6	72
West Virginia	4.3	74	1.0	17
Louisiana	3.9	140	1.1	40
Oklahoma	3.6	93	0.8	20
Georgia	2.4	112	0.7	33
Kentucky	2.2	73	0.5	17
South Carolina	2.0	50	0.6	14
North Carolina	1.9	94	0.6	29
Alabama	1.9	64	0.5	16
Arkansas	1.9	37	0.4	8
Tennessee	1.8	69	0.5	19
Mississippi	1.4	31	0.4	8

Source : Thomlinson, **Population Dynamics**, p. 366.

2.3.3.2 การกระจายของชาวต่างชาติ (The Distribution of Foreigners)

ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า มีชาวต่างชาติอยู่ในโลกนี้เป็นลึบ ๆ ล้านคน โดย

เฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ได้มีการอพยพย้ายถิ่นเข้าประเทศดังเช่นในทวีปอเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ และออสเตรเลีย แต่จำนวนชาวต่างชาติลดน้อยลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากมีการกลืนชาติ (assimilation) ดังเช่น ในสหรัฐอเมริกาจำนวนลดลงจาก 48 เปอร์เซ็นต์ในปี ค.ศ. 1910 หรือเพียง 5.4 เปอร์เซ็นต์ในปี ค.ศ. 1960 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวจีนอพยพยังคงมีจำนวนมหาศาล และชาวอินเดียจากอนุทวีปก็อพยพไปยังประเทศอื่นมากมาย ในปี ค.ศ. 1951 หลังจาการแบ่งแยกประเทศ ยังคงมีชาวปากีสถานประมาณ 678,102 คน ในประเทศอินเดียและชาวอินเดียประมาณ 127,831 ในปากีสถาน และชาวอินเดียประมาณ $8\frac{1}{4}$ ล้านคนเกิดในปากีสถาน และชาวปากีสถานประมาณ $7\frac{1}{2}$ ล้านคนเกิดในประเทศอินเดีย

ในทวีปยุโรป เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพรมแดนประเทศก็ได้มีการอพยพโยกย้ายและผู้ลี้ภัยการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ กัน ในเยอรมันตะวันตกมีชาวต่างชาติมากกว่าฝรั่งเศส แต่ฝรั่งเศสมีชาวต่างชาติอยู่ตามขอบชายแดนประเทศอย่างมากมาย เช่น ชาวเบลเยียม ชาวสวิส ชาวอิตาลี และชาวสเปน แต่ยังมีชาวโปแลนด์ซึ่งมีจำนวนมากเป็นลำดับสองรองจากชาวอิตาลี ชาวต่างชาติเหล่านี้จะพบในภูมิภาคอุตสาหกรรมทางเหนือ และเขตชายแดนใต้ และในกรุงปารีส ในสวิตเซอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก ซึ่งเป็นประเทศที่ล้อมรอบด้วยแผ่นดิน จึงมีชาวต่างชาติในจำนวนสัดส่วนสูง เป็นต้น

2.3.4 องค์ประกอบทางภาษา (Language)

2.3.4.1 รูปแบบของข้อมูล (Types of Data)

องค์ประกอบทางด้านภาษา มีความสำคัญควบคู่กันกับองค์ประกอบด้านเชื้อชาติและชาติพันธุ์ แต่ละชาติจะมีภาษาของตนเอง ในประเทศหนึ่ง ๆ อาจมีหลายภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน แต่อาจจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

- 1) ภาษาแม่ ได้แก่ ภาษาที่ใช้พูดตามปกติที่บ้านในวัยเด็ก
- 2) ภาษาปกติ หมายถึง ภาษาที่ใช้พูดอยู่ในปัจจุบันในบ้าน
- 3) ภาษาที่กำหนด ซึ่งเป็นภาษาที่แต่ละคนมีความรู้พิเศษ และสามารถ
ใช้ภาษาได้นอกจากเหนือจากภาษาแม่ และภาษาปกติ

สหประชาชาติได้เสนอรูปแบบประการแรก คือ ภาษาแม่ (mother tongue) เป็นภาษาที่สามารถจะใช้เปรียบเทียบได้ตามวัตถุประสงค์ ส่วนรูปแบบที่ 2) และ 3) ก่อให้เกิดความแตกต่างในระดับของการเปรียบเทียบ แต่ก็ก็เป็นเครื่องช่วยให้การศึกษาในด้านของการผสมผสานทางภาษาศาสตร์ของพวกเขาที่อพยพย้ายถิ่นเข้าประเทศและความหลากหลายของภาษา

2.3.4.2 ตระกูลภาษา (Language Families)

ภาษาต่างๆ ในโลกนี้มีแตกต่างกันมาก ในปัจจุบันนี้มีประมาณ 2,800 ภาษา และยังมีภาษาพูดที่เป็นภาษาถิ่นอีกมาก มีหลายภาษาซึ่งอยู่ในตระกูลเดียวกัน และภาษาเหล่านี้จะสืบทอดมรดก เช่น ตระกูลอินโด - ยูโรเปียน เซมิติก ดราวิเดียนและมาลาโย-โปลินีเซียน บางภาษาจะมีผู้พูดเป็นร้อย ๆ ล้านคน แต่บางภาษาพูดกันเพียงไม่กี่พันคนในโลกใหม่มีภาษาประมาณ 1,000 ภาษา ซึ่งรวมอยู่ใน 125 ตระกูลภาษา ดังเช่น ตระกูลอินโด - ยูโรเปียนมีคนพูดประมาณ 1,000 ล้านคนแบ่งออกเป็นตระกูลย่อย 9 ตระกูล ดังนี้

1. Germanic ได้แก่ ภาษาอังกฤษ เยอรมัน ดัชท์ เฟลมมิช และสะแกนดิเนเวียน
2. Romance or Latin ได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส สเปนนิช ปอร์ตุเกส กาลิเซียน ดาฮาสน์ อิตาลีเลียน และรูมาเนียน
3. Celtic ได้แก่ ภาษาแกลิก เออร์ช เวลช์ และเบรอตัน
4. Slavonic ได้แก่ ภาษารัสเซีย โปลิช เชคซ์ สโลวักค์ สโลวิน แชรโบโครท และบัลกาเรียน
5. Baltic ได้แก่ ภาษาลิทัวเนียนและเลททิช
6. Greek ได้แก่ ภาษากรีก
7. Albanian ได้แก่ ภาษาอัลบาเนียน
8. Armenian ได้แก่ ภาษาอาร์เมเนียน
9. Indo-Iranian ได้แก่ ภาษาเปอร์เซีย เคอร์ดิช และภาษาสมัยใหม่ในประเทศอินเดีย

ภาษาได้จำแนกย่อย ๆ ไปอีกมากมายโดยสาเหตุจากการวิวัฒนาการอย่างรวดเร็วรวมทั้งการใช้ภาษาผิดแผกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ดังเช่นยุคของภาษาอังกฤษ สมัยภาษาอังกฤษโบราณ (Old English) ระหว่างปี ค.ศ. 900 - 1100 และภาษาอังกฤษยุคกลาง (Middle English) ระหว่างปี ค.ศ. 1100 - 1550 และภาษาอังกฤษยุคปัจจุบัน (Modern English) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1550 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งในการเปรียบเทียบภาษาปัจจุบันที่เราใช้อยู่กับสมัยรุ่นปู่ย่าตาทวดของเรา จะปรากฏว่า มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย สำหรับประเทศไทยเปรียบเทียบการใช้ภาษาพูดภาษาเขียนในยุคพ่อขุนรามคำแหง ยุคกรุงศรีอยุธยา ยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์และยุคปัจจุบัน เป็นต้น

2.3.4.3 ภาษาและชาติ (Languages and Nations)

ย่อมปรากฏโดยทั่วไปว่า ภาษาเป็นองค์ประกอบที่ต้องพิจารณาที่สำคัญที่สุด

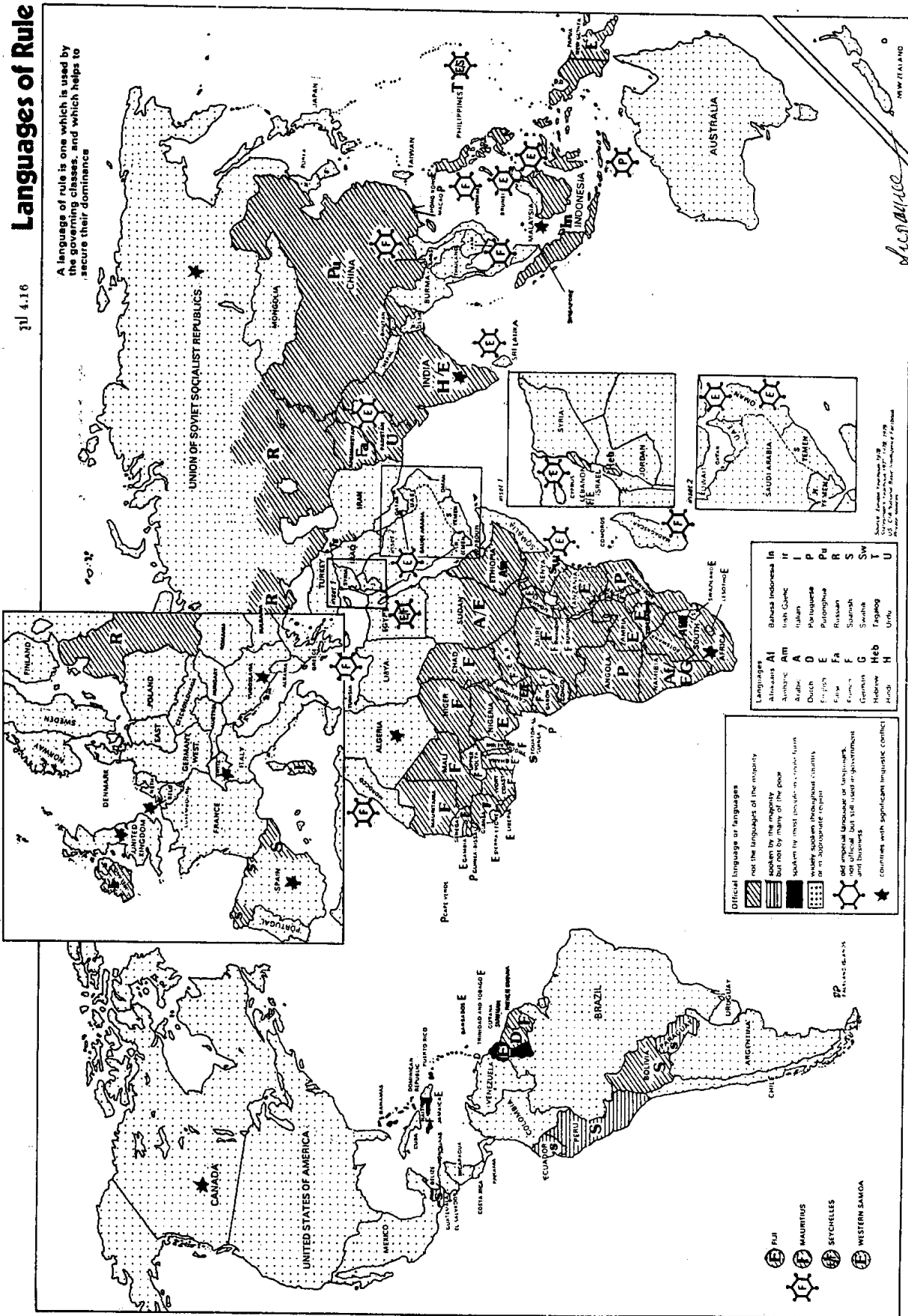
ของการเป็นชาติ เพราะเป็นรากฐานของระบบจารีตประเพณี และความพึงพอใจ การรวมตัวทางวัฒนธรรมซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีความหมายผูกพัน และมีอิทธิพลมาก ดังเช่น ในการกำหนดพรมแดนของประเทศและการกำหนดภาษาราชการของแต่ละประเทศ ย่อมเป็นสิ่งสำคัญต่อการคมนาคมสื่อสารภายในประเทศและระหว่างประเทศ การแถลงข่าวทางโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง บทประพันธ์วรรณคดี และหลักสูตรในโรงเรียน เป็นต้น ดังนั้นระเบียบวิธีการใช้ภาษาของแต่ละประเทศจึงต้องมีการกำหนดขึ้นเพื่อแสดงความเป็นชาติเป็นรัฐประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปมีการคลี่คลายและวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละภูมิภาคมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น จึงมีความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้นในการใช้ และหลักภาษาในด้านการทำแผนที่ที่แสดงการใช้ภาษาก็มีปัญหา เพราะจะต้องรักษาลักษณะทางตระกูลภาษาและต่อต้านการกลืนทางวัฒนธรรมมากกว่าที่จะแสดงภาษาต่าง ๆ ของชนส่วนน้อย

ประเทศที่เกิดขึ้นใหม่ในโลกส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้คำนึงถึงด้านภาษาศาสตร์มากกว่าการต่อสู้เพื่อเป็นเอกราช ดังเช่น ปรากฏในทวีปเอเชียและแอฟริกา ซึ่งความแตกต่างทางภาษาไม่เป็นอุปสรรคมากเท่าในยุโรป เช่น U.N. Demographic Yearbook, 1956 ได้บันทึกว่า มีภาษาพูดในประเทศอินเดียถึง 288 ภาษา ไม่รวมภาษาย่อย ๆ อีก 333 ภาษา ซึ่งมีคนพูดน้อยกว่าพันคน และมี 19 ภาษาอินเดียที่คนพูดมากกว่าหนึ่งล้านคน และประชากรมากกว่า 10 ล้านคน พูดถึง 12 ภาษา และถึงแม้ว่า ภาษาฮินดูจะเป็นภาษาราชการประจำชาติ ภาษาอังกฤษก็ยังคงใช้เป็นภาษาสำหรับผู้มีการศึกษา ส่วนความสำคัญของภาษาก่อให้เกิดปัญหาทางการเมือง เช่น ในประเทศศรีลังกา อินโดนีเซีย ส่วนในสหภาพโซเวียต คือ ภาษารัสเซียเป็นภาษาราชการ แต่ก็มิโนบายให้มีการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่นตามความต้องการของกลุ่มชน ส่วนในทวีปแอฟริกาก็ยังคงมีการใช้ภาษาแตกต่างกันไปแม้แต่ในประเทศเล็ก ๆ ในทวีปอเมริกาเหนือ อเมริกากลาง และอเมริกาใต้เป็นภาษาที่ใช้ตามภาษาเมืองแม่ เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และปอร์ตูเกตุ เป็นต้น ซึ่งใช้เป็นภาษาราชการของแต่ละประเทศ และประเทศส่วนใหญ่ทางภาคใต้ของเขตสะฮารา เป็นต้น

Languages of Rule

31 4.16

A language of rule is one which is used by the governing classes, and which helps to secure their dominance

Official language or languages

- not the languages of the majority but not by many of the poor
- spoken by most people in under-class
- wholly spoken throughout country or in appropriate region
- old regional language of the province and business
- not official but still used in government
- countries with significant linguistic conflict

Languages

Al	Albanian	Ar	Arabic	Ba	Bahasa	Be	Bengali	Br	Burmese	Ca	Catalan	Ch	Chinese	Co	Cebuano	D	Dutch	E	English	Fa	Farsi	Fr	French	G	German	Heb	Hebrew	H	Hindi	In	Indonesian	Ir	Irish Gaelic	I	Italian	Pu	Portuguese	R	Russian	S	Swahili	Sw	Swedish	T	Tamil	U	Urdu
----	----------	----	--------	----	--------	----	---------	----	---------	----	---------	----	---------	----	---------	---	-------	---	---------	----	-------	----	--------	---	--------	-----	--------	---	-------	----	------------	----	--------------	---	---------	----	------------	---	---------	---	---------	----	---------	---	-------	---	------

See page 31

Source: James H. Greenberg, 1970, *Linguistic Universals*, pp. 170-179. Copyright © 1970 by MIT Press. Reprinted by permission of MIT Press.

2.3.5 องค์ประกอบทางศาสนา (Religion)

2.3.5.1 ความหมายทางศาสนา

ศาสนาเป็นวัฒนธรรมและสถาบัน (institution) ซึ่งมีในทุกสังคม ถือกันว่า ศาสนาเป็นสถาบันสากล (Universal) ทั้งนี้ เพราะศาสนามีความหมายกว้างขวางในทางมานุษยวิทยาและทางสังคมศาสตร์เน้นถึง “ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ (Super - natural) คือ ความเกี่ยวพันกันเรื่องเหนือธรรมชาติและเป็นเรื่องที่อาจเกิดขึ้นได้และเข้าใจไม่ได้ด้วยเหตุผลธรรมดา ศาสนาอาจศึกษาได้หลายทาง เช่น จากแนวปรัชญา แนวสังคมวิทยาหรือแนวมานุษยวิทยา เป็นต้น

Karl Mark เจ้าตำรับลัทธิคอมมิวนิสต์ถือว่า ศาสนาคือ ยาเสพติด หมายความว่า ก่อให้เกิดความงมงาย มาร์กซ์มองศาสนาในแง่ที่ไม่ดีและถือว่า เป็นอุปสรรคต่อการต่อสู้ระหว่างชนชั้น และต่อการปฏิวัติทางการเมือง

2.3.5.2 การแพร่หลายทางศาสนา (The Distribution of Religions)

เนื่องจากองค์ประกอบทางประชากรมีลักษณะซับซ้อนและมีการคลี่คลายทางวัฒนธรรมต่างพื้นที่และถิ่นฐานเดิมประการหนึ่ง และการขาดข้อมูลในการศึกษาเรื่องศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยากมากกว่าข้อมูลทางประชากรแขนงอื่นๆ และถึงแม้ความแตกต่างของศาสนาจะมีหลายประการ แต่อาจจำแนกถึงศาสนาใหญ่ของโลกได้ 4 ศาสนา คือ คริสเตียน อิสลาม ฮินดู และพุทธศาสนา ซึ่งตามข้อมูล (Thomlinson, 1976) ปรากฏว่า ประมาณปี พ.ศ. 2518 ปรากฏว่า ผู้นำถือศาสนานิกายโรมันแคทอลิก 700 ล้านคน อิสลาม 600 ล้านคน ฮินดู 550 ล้านคน ขงจื้อ 400 ล้านคน โปรเตสแตนต์ 250 ล้านคน พุทธ 200 ล้านคน โซโรแอสเตียน 150 ล้านคน ออร์ทอด็อกซ์ 150 ล้านคน ซินโต 100 ล้านคน เต๋า 50 ล้านคน และศาสนาอื่น ๆ หรือไม่มีศาสนาประมาณ 900 ล้านคน ในกลุ่มศาสนาคริสต์สามนิกายนั้นมีประมาณ 1,100 ล้านคน ซึ่งแพร่กระจายไปทั่วโลก แต่ลักษณะและระเบียบปฏิบัติมิได้เป็นแบบเดียวกัน (homogeneous) ทั้งหมด และมีการแตกแยกนิกายต่าง ๆ ในศาสนาด้วย

ตามที่ปรากฏอยู่ ศาสนาอิสลาม ฮินดู และพุทธศาสนา (ซึ่งยังแบ่งย่อยออกเป็นลัทธิเต๋า ซินโต และขงจื้อ) ยังคงมีลักษณะเป็นกลุ่มก้อน แต่ศาสนาคริสต์จะแพร่กระจายไปทั่วโลก แต่ลักษณะเฉพาะการปฏิบัติภายในแต่ละท้องถิ่นยังมีแตกต่างไปอีก ดังเช่น ในเขตตะวันออกกลางเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนา โซโรแอสเตเรียน จูดาร์ คริสต์ และอิสลามเป็นแหล่งที่มีปัญหาขัดแย้งด้านศาสนาและนิกายที่แตกต่างกัน บริเวณแควซเมียร์ ซึ่งเป็นเขตที่มีการนับถือศาสนาอิสลาม ฮินดู และพุทธศาสนา ในภูมิภาคที่สามคือ อินเดียตอนใต้ และศรีลังกา ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีการแพร่หลายทางศาสนาพุทธ ฮินดู คริสเตียน และอิสลาม ซึ่งมี

จำนวนผู้นับถือแต่ละศาสนาอย่างมากมาย อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้ว่า ถึงแม้จะมีกลุ่มศาสนาใหญ่ ๆ ที่กล่าวมาแล้ว และยังคงมีอิทธิพลอยู่ในศตวรรษนี้ก็ตาม แต่ศาสนาเหล่านี้ยังไกลจากความคงที่และหยุดนิ่ง ศาสนาส่วนใหญ่ยังคงมีความขัดแย้ง แต่จำนวนผู้นับถือศาสนาลดน้อยลง (agnostics) เกิดลัทธิที่ยืนยันว่าไม่มีผู้เป็นเจ้า (atheists) เป็นต้น และในภูมิภาคทางเขตร้อน ปรากฏว่า ศาสนาอิสลามแพร่กระจายไปจนเขตรูปแอฟริกา

องค์ประกอบทางศาสนาจะเป็นเครื่องชี้เกี่ยวกับสัญชาติดั้งเดิมของบุคคลในสังคมนั้นได้ ศาสนาจะมีอิทธิพลต่อความเชื่อ เจตคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ทางประชากรหลายประการ เช่น ศาสนา ก่อให้เกิดการแตกต่างในด้านภาวะเจริญพันธุ์ เช่น บทบัญญัติในศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์นิกายแคทอลิก มีผลทำให้ภาวะการเจริญพันธุ์สูงอายุแรกสมรส การหย่าร้างหรือการสมรสใหม่ ย่อมมีอิทธิพลสืบเนื่องมาจากลัทธิทางศาสนา นอกจากนี้ ศาสนายังมีผลต่อการย้ายถิ่น เช่น ในประเทศอินเดีย ศาสนาฮินดูห้ามชาวฮินดูบางวรรณะเดินทางออกนอกประเทศอินเดีย เป็นต้น

2.3.6 องค์ประกอบทางการศึกษาและการรู้หนังสือ (Education and Literacy)

นักวิชาการและนักวิจัยเกือบทุกสาขาต่างยอมรับกันมานานแล้วว่า มนุษย์เป็นส่วนสำคัญที่สุดในการสร้างความมั่งคั่งของชาติ ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าหากจะวัดจากส่วนของแรงงานที่ก่อให้เกิดผลผลิตแล้วจะพบว่า ประสิทธิภาพในการผลิตของมนุษย์จะมีค่ามากกว่าประสิทธิภาพในการผลิตของปัจจัยอื่น ๆ รวมกันเสียอีก โดยเฉพาะในการผลิตที่ใช้แรงงานเป็นสำคัญ ทรัพยากรมนุษย์และกำลังคน (Human Resources and Manpower Economics) จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งของประเทศชาติและในระดับโลก ดัชนีวัดค่าการศึกษา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และกำลังคนมีอยู่หลายระดับและหลายรูปแบบ เพราะระดับของแต่ละประเทศก็แตกต่างกันในเมื่อใช้ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องกำหนด และไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ปกครองโดยระบบประชาธิปไตยตะวันตก หรือกลุ่มประเทศสังคมนิยมก็ตาม ทุกประเทศต้องวางนโยบาย และวางแผนการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏว่า อุปสรรคอันยิ่งใหญ่ของกิจกรรมอุตสาหกรรมและอื่น ๆ ก็คือ การขาดการอบรมทางด้านกายภาพและสังคม ดังนั้น เรื่องการศึกษาและการณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสืออ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ จึงเป็นนโยบายสำคัญอย่างยิ่งของรัฐบาลทุกประเทศในโลกนี้จะต้องกระทำ และออกกฎหมายบังคับให้ปฏิบัติตามด้วย

2.3.6.1 สถานภาพทางการศึกษา (Education Status)

ในการพิจารณาถึงคุณภาพของประชกรนั้น การศึกษาของประชกรจะเป็นรองต่อจากคุณภาพทางอนามัยเท่านั้น ความจริงการศึกษาและอนามัยจะเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จะเห็นว่าบุคคลใดหรือประเทศใดที่พลเมืองส่วนใหญ่มีสุขภาพอนามัยดี มักจะมีการศึกษาควภูไปด้วย และถ้าหากบุคคลใดมีสุขภาพอนามัยที่ไม่สมบูรณ์มักจะมีการศึกษาในระดับต่ำ ด้วยเหตุผลดังนี้ ในการอธิบายคุณภาพประชกรในบางส่วนของโลก มักจะใช้คำอธิบายควบคู่กันว่า “การไม่รู้หนังสือและสุขภาพอนามัยไม่ดี” และ “การไม่มีการศึกษาและแหล่งโรคภัยไข้เจ็บ” และ “การขาดการประชาสัมพันธ์และการมีชีวิตสั้น” และ “การมีสุขภาพอนามัยดีและมีการศึกษาสูง” เป็นต้น แต่ในภูมิภาคที่แตกต่างกันย่อมเป็นไปได้ที่จะให้คำอธิบายที่น่าเชื่อถือ และข้อมูลปัจจุบันทางด้านสุขภาพของประชกรตามที่กำหนด และโดยผลของการสรุปมักจะมีแตกต่างกันถึงเรื่องการศึกษาถึงสาเหตุของการตายและอัตราการตาย สิ่งเหล่านี้การได้รับข่าวสารย่อมเกี่ยวกับสถานภาพทางการศึกษาด้วย

ในระยะครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 นี้ ประชากรทั่วโลกยอมถือว่าโดยการเฉลี่ยแล้วต้องมีการสื่อสารกันทางวาจาและเข้าใจกัน อ่านหนังสือออก และเขียนหนังสือได้ และควรจะทำแบบฝึกหัดเลขคณิตเพื่อการคำนวณได้ แน่อนสิ่งเหล่านี้จะปรากฏในบริเวณ

เขตชนบท เขตเมืองเล็ก และนครโดยความจริงแล้วอายุของผู้ที่จะต้องเข้าเรียนนั้นต้องขึ้นอยู่กับหน่วยสังคมนั้น ๆ โดยครอบครัว และลักษณะของบทบาทบัญญัติแห่งกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ในเมืองใหญ่ หรือในเขตเมืองบิดามารดามักนิยมให้บุตรเข้าเรียนก่อนกำหนดตามกฎหมาย ส่วนในเขตชนบทหรือแหล่งเกษตรกรรมหรือในแหล่งทุรกันดาร ซึ่งมักจะใช้แรงงานภายในครอบครัว เด็ก ๆ จะเข้าเรียนเมื่ออายุถึงเกณฑ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงเวลาระหว่างที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอีกด้วย

2.3.6.2 ข้อมูลและเครื่องชี้ (Data and Indexes)

การสำมะโนประชากรสมัยปัจจุบัน จะต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาไว้ด้วย เพื่อนำมาพิจารณาถึงระดับการศึกษาของประชากรในท้องถิ่นหรือของประเทศ แต่ถ้าจะพิจารณากันอย่างถี่ถ้วนจะเห็นว่า ข้อมูลการศึกษาภายในสถาบันย่อมมีความหมายน้อยกว่า การรู้หนังสือ (Literacy) คือ การอ่านออกเขียนได้อย่างจริงจัง เพราะเวลาจำนวนนี้ในการศึกษาในโรงเรียนนั้นย่อมกำหนดมาตรฐานความรู้ที่เท่ากันในการเปรียบเทียบทั้งโลกย่อมไม่ได้ U.N. Demographic Yearbook ได้พยายามที่จะหาข้อสรุปความสำคัญข้อมูลทางด้านนี้ทั่วโลก แต่ก็มีอุปสรรคในด้านความเชื่อถือของข้อมูล และช่องว่างหรือระดับความรู้และชั้นเรียนของแต่ละประเทศในตาราง 4.4 แสดงความแตกต่างในสัดส่วนของประชากรกลุ่มอายุ 10 ปีและมากกว่านั้นทั้งสองเพศที่ไม่รู้หนังสือ

ตาราง 4.4 อัตราส่วนสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือจำแนกตามเพศและอายุ

Variations in the proportions of illiteracy among persons aged ten years and over in countries for which data are available, by sex

Country	Year	Total	Per cent illiterate	
			Male	Female
Africa				
Congo, Democratic Republic (African population)	1955-57	84.6 ^a	70.8 ^a	97.2 ^a
Gabon (African population)	1960-61	87.1 ^a	77.3 ^a	94.7 ^a
Ghana	1960	75.7 ^b	66.2 ^b	85.5 ^b
Liberia	1962	91.1	86.6	95.5
Morocco	1960	83.5	75.1	91.9
Senegal (African population)	1960-61	93.9 ^c	88.9 ^c	98.6 ^c
South Africa (Bantu population)	1960	68.5 ^d	68.5 ^d	68.5 ^d
Sudan	1956	93.4 ^c	89.8 ^c	97.2 ^c
Tunisia (Moslem population)	1956	84.7	74.4	96.0
United Arab Republic	1960	76.1	64.2	87.0
America, North				
Canada	1961	1.3 ^b	1.4 ^b	1.3 ^b
Costa Rica	1963	14.3	14.1	14.5
El Salvador	1961	49.2	45.2	53.0
Honduras	1961	52.7	49.9	55.3
Jamaica	1960	16.1	19.1	13.4
Mexico	1960	33.4	29.4	37.3
Nicaragua	1963	49.5	49.5	49.5
Panama	1960	25.2	24.6	25.7
Puerto Rico	1960	16.6	14.8	18.3
United States	1960	1.9 ^{b,c}	2.0 ^{b,c}	1.8 ^{b,c}
America, South				
Argentina	1960	8.6 ^e	7.5 ^e	9.7 ^e
Chile	1960	17.6 ^f	16.8 ^f	18.3 ^f
Ecuador	1962	30.6	.....	.....
Paraguay	1962	25.5	20.2	30.4
Peru	1961	34.6 ^b	23.6 ^b	45.1 ^b
Uruguay	1963	8.8	9.0	8.5
Venezuela	1961	33.5 ^a	29.7 ^a	37.3 ^a
Asia				
China (Taiwan)	1956	43.1 ^g	27.6 ^g	59.0 ^g
Cyprus	1960	20.4	9.9	30.4
India	1961	69.9	56.4	84.5
Indonesia	1961	53.3	40.2	65.9
Iran	1956	84.7	77.5	92.2
Iraq	1957	82.4	72.0	92.6
Israel	1961	15.7 ^c	9.4 ^c	22.1 ^c
Japan	1960	2.2 ^{a,h}	1.0 ^{a,h}	3.3 ^{a,h}
Jordan	1961	67.6 ^a	49.9 ^a	84.8 ^a

Variations in the proportions of illiteracy among persons aged ten years and over in countries for which data are available, by sex

Country	Year	Per cent illiterate		
		Total	Male	Female
Korea, Republic	1960	27.9 ^h	15.7 ^h	39.9 ^h
Kuwait	1961	53.2 ⁱ	47.8 ⁱ	64.1 ⁱ
Malaysia				
Sabah	1960	75.7	65.8	86.8
Sarawak	1960	74.7	65.5	84.1
Pakistan	1961	79.9	70.1	91.3
Philippines	1960	28.0	26.4	29.4
Singapore	1957	47.3	31.0	66.0
Syria	1960	64.6	46.5	83.2
Thailand	1960	29.2	19.4	38.9
Turkey	1960	ill. I	43.3	75.3
Viet Nam, North	1960	35.5 ^k	...	...
Europe				
Albania	1955	28.5 ^j	20.1 ^j	36.9 ^j
Bulgaria	1956	13.5	6.8	20.0
Czechoslovakia	1961	0.7 ^{a, d}	0.6 ^{a, d}	0.8 ^{a, d}
Greece	1961	17.8	7.6	27.2
Hungary	1960	3.0	2.4	3.5
Italy	1961	8.4 ⁱ	6.6 ⁱ	10.1 ⁱ
Poland	1960	3.8 ^f	2.3 ^f	5.1 ^f
Portugal	1960	33.9	27.1	40.0
Romania	1956	10.5	5.6	14.9
Spain	1960	12.7	8.4	16.7
Switzerland	1960	0.2 ^b	0.2 ^b	0.2 ^b
Yugoslavia	1961	19.7	9.9	28.8
U.S.S.R.	1959	1.5 ^k	0.7 ^k	2.2 ^k

source: Compiled and computed from data in United Nations, *Demographic Yearbook, 1963*, pp. 338-369, Table 12; pp. 370-376, Table 13; pp. 378-427, Table 14; and *1964*, pp. 691-703, Table 33; pp. 704-706, Table 34; pp. 708-737, Table 35.

^a Ages 15 and over.

^b Less than one year of schooling.

^c Ages 14 and over.

^d All ages.

^e Ages 5 and over.

^f Ages 7 and over.

^g Ages 12 and over.

^h Ages 13 and over.

ⁱ Ages 6 and over.

^j Ages 9 and over.

^k Ages 9-49.

ที่มา : Smith and Zopf Jr., อ้างแล้ว, หน้า 268 - 69

ตาราง 4.5 แสดงความแตกต่างของกลุ่มประชากรวัยรุ่นและจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
เมื่ออายุ 25 ปีหรือมากกว่านั้น โดยการเปรียบเทียบคนผิวขาวและผิวดำในรัฐต่างๆ
ของสหรัฐอเมริกา

State	Total	Urban		Rural-Nonfarm		Rural-farm	
		White	Non-white	White	Non-white	White	Non-white
United States	10.6	11.5	8.7	9.9	6.4	8.9	5.7
New England	11.2						
Maine	11.0	11.1	11.6	11.0	9.9	10.7	..... ^a
New Hampshire	10.9	10.6	11.9	11.3	10.8	11.3	.....
Vermont	10.9	11.5	.....	10.6	9.0	9.7	.....
Massachusetts	11.6	11.5	10.3	12.1	10.0	11.7	.....
Rhode Island	10.0	10.0	9.5	10.4	9.8	9.5	.....
Connecticut	11.0	10.9	9.1	12.0	9.4	10.0	.....
Middle Atlantic	10.5						
New York	10.7	10.8	9.4	10.9	8.6	10.0	7.7
New Jersey	10.6	10.8	8.9	10.9	8.3	9.7	6.9
Pennsylvania	10.2	10.7	9.0	9.5	8.5	8.9	8.1
East North Central	10.7						
Ohio	10.9	11.3	9.1	10.5	8.7	10.2	8.5
Indiana	10.8	11.1	9.0	10.7	9.0	10.2	8.5
Illinois	10.5	11.0	9.1	9.7	8.4	9.1	7.9
Michigan	10.8	11.2	9.1	10.4	8.4	9.0	8.4
Wisconsin	10.4	11.3	9.2	9.4	8.4	8.7	8.4
West North Central	10.7						
Minnesota	10.8	12.0	10.7	9.1	8.5	8.7	8.5
Iowa	11.3	12.0	9.6	10.3	8.8	10.5	9.4
Missouri	9.6	10.7	8.8	8.8	7.3	8.8	6.1
North Dakota	9.3	12.0	11.0	8.9	8.3	8.8	8.1
South Dakota	10.4	12.1	9.7	9.5	8.4	9.0	8.5
Nebraska	11.6	12.1	9.8	10.4	8.9	10.4	8.8
Kansas	11.7	12.1	9.7	10.8	9.4	10.5	9.5
South Atlantic	9.8						
Delaware	11.1	12.0	8.7	11.1	7.6	9.0	7.0
Maryland	10.4	11.3	8.4	10.2	7.4	8.9	6.3
Dist. of Columbia	11.7	12.4	9.8	.....	.....	.....	.....
Virginia	9.9	12.1	7.9	8.8	6.4	7.9	5.8
West Virginia	8.8	10.8	8.8	8.5	7.9	8.4	7.4
North Carolina	8.9	11.5	7.6	9.1	6.7	8.1	6.0
South Carolina	8.7	11.6	6.8	9.3	5.5	9.0	5.3
Georgia	9.0	11.7	6.8	8.9	5.2	8.5	4.7
Florida	10.9	12.0	7.4	10.5	5.8	9.2	5.2

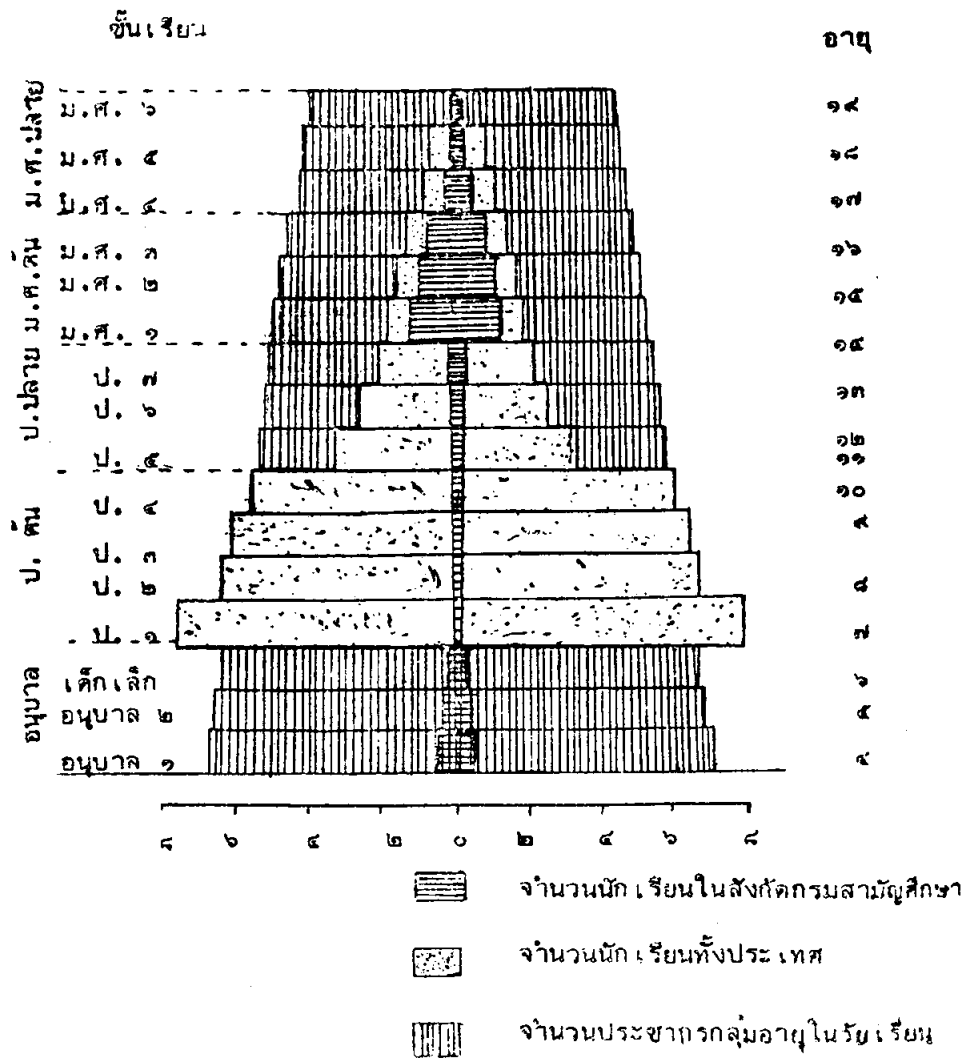
State	Total	Urban		Rural-Nonfarm		Rural-farm	
		White	Non-white	White	Non-white	White	Non-white
East South Central	8.8						
Kentucky	8.7	10.1	8.4	8.4	7.8	8.3	6.6
Tennessee	8.8	11.1	7.9	8.5	6.7	8.3	6.0
Alabama	9.1	11.6	7.3	8.9	5.6	8.3	5.3
Mississippi	8.9	12.2	7.0	10.1	5.6	9.2	5.6
West South Central	9.9						
Arkansas	8.9	11.7	7.2	8.7	5.9	8.5	5.8
Louisiana	8.8	11.6	6.8	8.8	4.7	7.8	4.1
Oklahoma	10.4	11.9	9.1	8.8	7.7	8.9	8.0
Texas	10.4	11.4	8.5	9.2	6.9	8.9	6.8
Mountain	12.0						
Montana	11.6	12.1	9.1	11.0	8.6	10.8	8.6
Idaho	11.8	12.1	11.0	11.0	8.6	11.4	11.6
Wyoming	12.1	12.2	9.9	11.5	9.0	11.4	8.8
Colorado	12.1	12.2	11.2	11.0	10.5	10.7	12.1
New Mexico	11.2	12.1	9.3	9.4	5.3	9.9	0.9
Arizona	11.3	12.0	8.6	10.8	5.5	9.7	1.1
Utah	12.2	12.3	11.9	12.0	7.5	12.1	6.3
Nevada	12.1	12.2	8.8	12.0	9.0	11.4	8.2
Pacific	12.0						
Washington	12.1	12.1	10.8	11.4	9.7	11.2	9.2
Oregon	11.8	12.1	9.9	10.9	9.5	11.1	12.1
California	12.1	12.1	10.7	11.1	8.9	10.4	9.8
Alaska	12.1	12.4	9.8	12.3	5.6	12.2	...
Hawaii	11.3	12.5	10.8	12.2	8.1	8.6	8.2

ที่มา : อ้างแล้ว, หน้า 278 - 79

สำหรับประเทศไทยนั้น ทางด้านการศึกษาได้วางแผนด้านนโยบายและดำเนินการ โดยสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาก่อนภาคบังคับ ได้แก่ การศึกษาระดับอนุบาล เด็กเล็กช่วงอายุ 4-6 ปี
2. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดในงานจัดการศึกษา ของทุกระดับชั้นเรียน เพราะเหตุว่าเป็นศึกษาภาคบังคับ และมีจำนวนประชากรที่จะต้องเข้ารับการศึกษาเป็นจำนวนมาก แผนภูมิข้างล่างนี้จะแสดงให้เห็นว่าประชากรที่อยู่ในวัยเรียน ระดับศึกษามีมากกว่าของทุกระดับ อีกทั้งจำนวนนักเรียนในระดับประถมศึกษาเองก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

รูป 4.18 แผนภูมิพีรามิดการศึกษา 2519

ที่มา : สถิติการศึกษาฉบับย่อปีการศึกษา 2516

3. การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทางวิชาการและมีวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย เพื่อแก้ปัญหาการเรียนต่อของนักเรียน เพราะปัญหาสำคัญของการศึกษาในปัจจุบัน คือ การจัดหาที่เรียนให้นักเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป

4. การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาในระดับสูงสุดของประเทศ จุดมุ่งหมายและหน้าที่ของมหาวิทยาลัยก็คือ พัฒนาความงอกงามของสติปัญญา และการเจริญทางความคิดอันนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อสร้างกำลังคนระดับวิชาชีพชั้นสูงเพื่อพัฒนาสังคม และเพื่อพัฒนาคนให้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมและจริยธรรมให้สามารถดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าต่อตนเองและต่อผู้อื่น ประการสุดท้าย สถาบันอุดมศึกษาก็คือแหล่งวิทยาการที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน

2.4 องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Composition)

ตั้งแต่ตอนนี้เป็นต้นไป จะเป็นการกล่าวถึงองค์ประกอบประชากรซึ่งจะไม่เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับอิทธิพลทางประชากร แต่จะเน้นถึงประชากรในวัยทำงาน โครงสร้างทางอุตสาหกรรมและอาชีพ สถานภาพของอุตสาหกรรมและองค์ประกอบทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรมีความสัมพันธ์กับสภาวะด้านแรงงานอยู่มาก ดังนั้น การศึกษาเรื่องประชากรวัยทำงานหรือแรงงานและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับแรงงานจะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางประชากรเด่นชัดมากขึ้น เช่น โครงสร้างด้านอายุ โครงสร้างด้านเพศ การย้ายถิ่นและการเคลื่อนย้ายแรงงาน เป็นต้น การศึกษาถึงรูปแบบของแรงงานและกำลังคนหรือประชากรวัยทำงานในด้านรายละเอียด เช่น ทราบจำนวนหรืออัตราส่วนแรงงานในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ จำแนกตามกลุ่มอายุและเพศ คุณภาพของแรงงาน รายได้ สัดส่วน แรงงานในอนาคต และการว่างงาน ประโยชน์ที่ได้รับก็คือ อาจใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนและนโยบายด้านเศรษฐกิจได้

2.4.1 ประชากรวัยทำงาน (Active population)

ในรูป 4.20 เป็นคำอธิบายความหมายของคำต่าง ๆ ของประชากรวัยทำงานหรือแรงงานทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายความถึงบุคคลดังต่อไปนี้

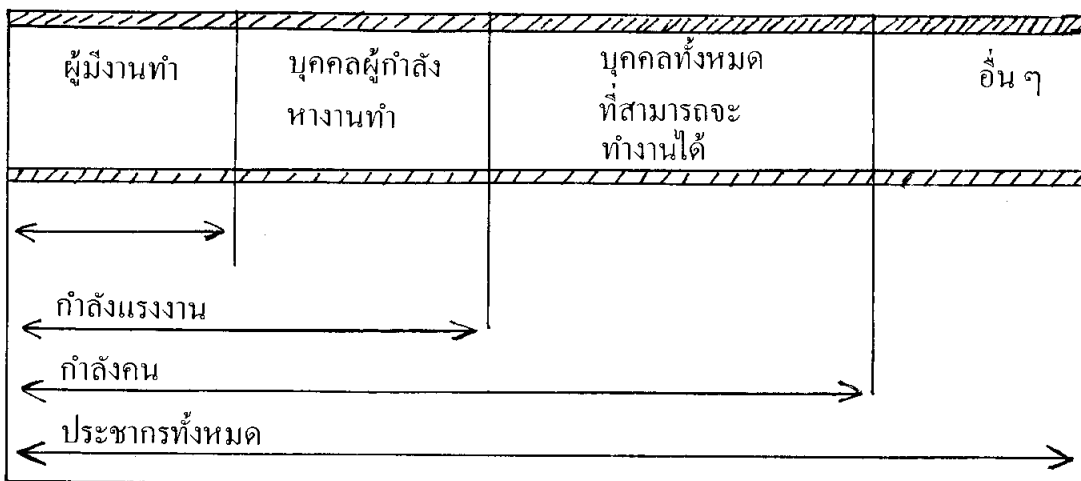
1. กำลังการทำงาน (Working Forces) หมายถึง บุคคลผู้มีงานทำ (Employed persons) ตามกำหนดเวลาจ้างและได้รับผลประโยชน์ตอบแทน โดยจะเป็นค่าจ้างหรือผลตอบแทนในรูปแบบอื่น ๆ

2. กำลังแรงงาน (Labor Force) หมายความรวมถึงกลุ่มบุคคลทั้งหมดที่อยู่ในกลุ่มวัยทำงานในเชิงเศรษฐกิจซึ่งหมายความรวมถึงผู้ทำงานโดยได้รับผลประโยชน์หรือค่า

จ้างตอบแทนและผู้ที่ต้องการทำงานและกำลังหางานทำอยู่ในระยะหนึ่งหรือว่างงานชั่วคราว

3. กำลังคน (Manpower) มีความหมายถึงบุคคลซึ่งอยู่ในกลุ่มกำลังแรงงาน เช่นเดียวกัน แต่ความหมายในข้อนี้จะรวมถึงบุคคลที่สามารถจะทำงานได้แต่ไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน เช่น งานของแม่บ้าน งานเลี้ยงเด็กนักเรียน คนพิการตลอดชีพ เป็นต้น

รูป 4.20 แสดงการแบ่งระดับของประชากรวัยทำงาน

2.4.2 มโนคติที่เกี่ยวเนื่องกับแรงงาน (Labor Force Concept)

แนวความคิดเกี่ยวกับประชากรวัยทำงานหรือแรงงานทางเศรษฐกิจนี้ อาจกล่าวได้ถึงความหมายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. วัยทำงาน (Active Population)

การเข้าสู่วัยแรงงานและการเข้าสู่วัยชรา คือ การผ่านพ้นวัยแรงงานนั้นได้กำหนดไว้แตกต่างกันไปแต่ละประเภท การเข้าสู่วัยแรงงานมักถูกกำหนดโดยจำนวนปีของการศึกษาภาคบังคับ เช่น 11 ปี 14 ปี หรือ 15 ปี ส่วนการพ้นจากวัยแรงงานนั้นก็ขึ้นอยู่กับแต่ละสังคมจะกำหนดเกณฑ์ของวัยชรา ปกติกลุ่มบุคคลวัยชราในภูมิภาคเขตร้อนมักจะถือเอาอายุ 60 ปี ส่วนในภูมิภาคอากาศอบอุ่นหรือสังคมพัฒนาแล้ว มักจะถือเอาอายุ 65 ปีหรือสูงกว่านั้น บางครั้งกลุ่มผู้พ้นจากวัยแรงงานอาจจะโดยอุบัติเหตุหรือพิการก็ได้

ตาราง 4.6 ประชากร ปริมาณกำลังแรงงาน การมีงานทำและการว่างงานของประเทศไทย (ผู้มีงานทำที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป) หน่วยละพันคน

พ.ศ.	ประชากร	กำลังแรงงาน	ผู้มีงานทำ	ผู้ว่างงาน	อัตราร้อยละ
2514	37,485	16,928	16,843	85	0.53
2515	38,592	17,365	16,503	862	4.96
2516	39,693	17,814	16,972	842	4.73
2517	40,782	18,286	17,570	716	3.92
2518	41,869	18,767	17,826	941	5.01
2519	42,960	19,210	18,190	1,020	5.3
2520	44,039	19,670	18,553	1,117	5.8
2521	45,131	20,133	18,969	1,164	5.4

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตาราง 4.7 อัตราวัยแรงงานเพศชายโดยกลุ่มอายุ (ต่อชาย 100 คน) ระหว่างปี พ.ศ. 2493 ในกลุ่มประเทศระดับเศรษฐกิจต่าง ๆ

ประเทศ	กลุ่มอายุ								
	อายุรวม	10-14	15-19	20-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 และ สูงกว่า
ประเทศด้อยพัฒนา	58.5	30.8	81.8	93.1	96.2	97.2	96.2	90.7	78.5
กึ่งพัฒนา	57.3	8.6	70.9	91.8	96.1	97.1	96.0	90.0	62.5
ประเทศพัฒนา	61.5	4.9	68.9	90.7	96.2	97.2	94.9	83.5	40.6

ที่มา : Clake, 1972, Table 6.1, U.N. Population Studies No. 26, p. 52

หมายเหตุ. เกณฑ์ที่แบ่งระดับกลุ่มประเทศข้างบนนี้คิดตามเปอร์เซ็นต์ของเพศชายที่ทำงานทางด้านเกษตร ประเทศด้อยพัฒนา 80% หรือ ประเทศที่เกินถึงพัฒนาประมาณ 35 - 59% และประเทศที่พัฒนาแล้วน้อยกว่า 35%

การวิวัฒนาการของประเทศตามระดับเศรษฐกิจ 3 ชั้นดังกล่าวข้างต้นนั้นจะช่วยให้มองเห็นภาพประชากรในยุคนั้นถึงแม้จะไม่แจ่มชัดก็ตาม กล่าวคือ กลุ่มผู้มีอายุสูงสุด แต่ใช้กำลังแรงงานต่ำสุดก็คือ กลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก เป็นกลุ่มวัยแรงงานที่เหลืออยู่ภายหลังสงคราม สงครามและการย้ายถิ่นก่อให้เกิดปัญหาวัยแรงงานในอนาคต เพราะขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางอายุ

มีปัจจัยหลายอย่างที่มีอิทธิพลเหนืออัตราวัยแรงงานดังเช่น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมืออย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัดส่วนระหว่างชุมชนและชนบท อัตรากิจกรรมทางเศรษฐกิจของเพศหญิง เด็ก และคนชราอาศัยอยู่ในชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งย่อมมีความเป็นอยู่ผิดแผกจากผู้อาศัยในเมือง ซึ่งมีจำนวนมากมาย แต่ก็ไม่สามารถจะแจกแจงอย่างชัดเจน ในประเทศฝ่ายตะวันตก แหล่งชุมชนมีผลกระทบน้อยมากต่อจำนวนเด็กที่มีอัตราสูง แต่จำนวนเพศหญิงลดน้อยลงเพราะมีโอกาสน้อยที่จะหางานทำในเมือง นอกจากนี้ในเขตชนบท แต่ในปัจจุบันนี้ อัตราเจริญพันธุ์ได้ลดลงรวมทั้งขนาดครอบครัวด้วยซึ่งปรากฏชัดในเมือง และเนื่องจากสภาพของเพศหญิง การทำงานในเมืองได้ลดจำนวนเพราะธรรมชาติของเศรษฐกิจและเป็นอิทธิพลจากแนวโน้มจากการสมรสที่มีอายุน้อย และมีอัตราเจริญพันธุ์ทางการสมรสเพิ่มขึ้น ดังนี้สัดส่วนของหญิงที่ทำงานในสหราชอาณาจักรสำหรับหญิงโสดจำนวนสูงสุดในระหว่างอายุ 16 - 25 ปี และโดยทั่วไปมีจำนวนมากกว่าหญิงที่สมรสแล้วในกลุ่มอายุเดียวกัน และในขณะเดียวกันก็อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาซึ่งมีเวลายาวนานและการปรับปรุงสภาพทางสังคมได้เป็นผลให้มีการลดจำนวนแรงงานในเมืองของคนกลุ่มวัยเด็กลง

ระดับค่าจ้างและตำแหน่งงานย่อมเป็นผลต่ออัตราค่าจ้าง แต่ก็มีปัญหาหลายประการที่เกี่ยวข้อง เช่น อิทธิพลของการช่วยเหลือทางด้านสุขภาพอนามัยของรัฐซึ่งจะบริการแก่คนพิการสูงในรายที่เงินและในประเทศด้อยพัฒนาและด้อยประสิทธิภาพมากกว่าประเทศที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจสูง อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่า ผลประโยชน์ของประเทศเหล่านั้น ความจริงปรากฏว่า มีจำนวนกลุ่มวัยแรงงานในวัยหนุ่มสาวมากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว เพราะกลุ่มวัยแรงงานจะเป็นกลุ่มผู้มีอายุมากกว่ากลุ่มวัยหนุ่มสาว

2.4.3 การว่างงาน (Unemployment)

การว่างงานปรากฏได้หลายรูปแบบ ดังเช่น

1. การแสวงหาแหล่งงานที่ต้องการและการเปลี่ยนงานไปเรื่อย ๆ

หน้าที

2. ว่างงานตามฤดูกาล
3. การว่างงานเมื่อหมดสัญญาจ้าง
4. โครงสร้างของงานเปลี่ยนไป ดังเช่นในวงการอุตสาหกรรม หรือตำแหน่ง

5. เมื่อมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เพิ่มขึ้น ก็ลดจำนวนแรงงานลง หรือ
6. เลิกจ้าง ดังเช่นผลงานของคณงานนั้นไม่สมบูรณ์ผล เป็นต้น

ผลของการว่างงานในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรม ย่อมเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา สำหรับประเทศด้อยพัฒนาและโดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมย่อมเป็นไปได้โดยปกติ ซึ่งอาจกล่าวว่าเป็นแหล่งที่ไม่มีงานทำ และในประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกึ่งพัฒนามีปัญหาซึ่งร้ายแรงและยากที่จะนำมาวัดได้ แม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วข้อมูลการว่างงานของประชากรมักจะดำเนินการในบางโอกาส และบางครั้งไม่ได้รวมถึงกลุ่มวัยแรงงานที่เพิ่งแสวงหาแหล่งงานครั้งแรกด้วย และโดยทั่วไปจะไม่รวมถึงหญิงที่แต่งงานแล้วที่แสวงหางานทำ ในปัจจุบันปรากฏการณ์การว่างงานนี้ย่อมไม่เป็นที่ดีและน่าพอใจในสภาพเศรษฐกิจ ปัจจัยอื่น ๆ ก็คือ สัดส่วนของเพศชายและเพศหญิงในการทำงาน สัดส่วนของผู้สูงอายุและจำนวนของผู้ย้ายถิ่นออก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องนำมาพิจารณา

ปัญหาการว่างงานนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏอย่างกว้างขวางในระดับภายในประเทศ และระหว่างประเทศ เพราะการว่างงานในแหล่งอุตสาหกรรมเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากสำหรับนักภูมิศาสตร์ที่จะวิเคราะห์ ได้ว่าไม่เพียงแต่เป็นผลเนื่องมาจากความไม่สมดุลย์ของการกระจายของทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงประสบการณ์ทางเศรษฐกิจ การหยุดนิ่งของแรงงานและการอุตสาหกรรมและรวมถึงปัจจัยอื่น ๆ อีกด้วย โดยปกติ การเศรษฐกิจส่วนท้องถิ่นนั้นจะปรากฏผลตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างของแหล่งงานก็สับสนมากมาย

2.4.4 องค์ประกอบทางด้านอุตสาหกรรม (Industrial Composition)

การจำแนกประเภทการประกอบการทางอุตสาหกรรมของกลุ่มวัยแรงงานย่อมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสาขาต่าง ๆ รูปแบบของการประกอบการผลิตหรือการให้บริการ ซึ่งย่อมมีแตกต่างกันมากมาอย่างไรก็ตาม The United Nations Statistical Commission ได้จำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อการเปรียบเทียบระหว่างประเทศ ดังต่อไปนี้

1. การเกษตรกรรม การป่าไม้ การล่าสัตว์บกและการประมง
2. การทำเหมืองแร่และการระเบิดหิน
3. การหัตถกรรม

4. การก่อสร้าง
5. การไฟฟ้า ก๊าซ น้ำ และบริการสาธารณสุข
6. การพาณิชย์
7. การขนส่ง การสื่อสารและคลังสินค้า
8. การบริการ และ
9. อื่น ๆ

สัดส่วนของหน่วยงานอุตสาหกรรมทั้ง 9 ประเภทนี้ ย่อมแตกต่างกันไปแต่ละประเทศ และในแต่ละภูมิภาคตามตาราง 4.8 แสดงให้เห็นว่า มีความแตกต่างอย่างมากระหว่างกลุ่มเกษตรกรรม หัตถกรรม การค้า และการบริการ

ตาราง 4.8 แสดงเปอร์เซ็นต์การกระจายจำนวนกลุ่มวัยแรงงานชายในอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ

ประเทศ	ประเภทอุตสาหกรรม								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
เนปาล (1952)	91.7		2.2	0.3		1.8	0.5	3.3	0.2
ซูดาน (1956)	86.9	-	2.2	2.7	0.1	2.6	0.9	3.2	1.4
อินโดนีเซีย(1961)	69.5	0.3	4.6	2.2	0.2	6.0	2.7	8.2	6.3
กานา (1960)	59.6	2.7	8.1	5.1	0.8	5.7	4.0	7.4	6.6
ศรีลังกา (1953)	50.7	0.5	9.4	2.4	0.2	9.6	4.4	16.1	6.7
ไอร์แลนด์ (1961)	41.0	1.2	14.5	7.1	1.2	12.7	5.8	10.6	5.9
ฮังการี (1960)	34.8	4.3	23.3	7.3	-	4.7	7.0	8.3	10.3
ญี่ปุ่น (1960)	26.0	1.8	24.1	9.1	0.8	16.9	7.2	14.1	-
นิวซีแลนด์(1961)	17.7	1.0	25.4	2.6	1.7	16.0	1.6	13.6	0.4
ออสเตรเลีย(1961)	13.3	1.7	28.0	1.5	2.8	17.0	0.3	13.6	1.8
ฮ่องกง (1961)	6.6	3.9	37.6	0.8	1.9	12.9	9.2	18.7	1.4
แคว้นอิงก์แลนด์ และเวลส์ (1965)	3.5	2.5	36.2	7.1	1.7	14.2	6.8	28.0	

ที่มา : Clarke, 1972. Table 6.2

เนื่องจากมีความยุ่งยากในการเปรียบเทียบข้อมูลทางโครงสร้างอุตสาหกรรม Colin Clark (1967) ได้เสนอโครงสร้างทางเศรษฐกิจออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้คือ

1. กิจกรรมขั้นปฐมภูมิ (Primary Activities) คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ เกษตรกรรม การป่าไม้ การล่าสัตว์ และการประมง

2. กิจกรรมขั้นทุติยภูมิ (Secondary Activities) คือ กิจกรรมการทำเหมืองแร่ การระเบิดหิน การหัตถกรรม การพลังงานไฟฟ้า และก๊าซ และการก่อสร้าง

3. กิจกรรมขั้นตติยภูมิ (Tertiary Activities) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการค้าพาณิชยกรรม การขนส่ง การสื่อสาร การเงิน การธนาคาร และการบริการทุกชนิด

ตามตาราง 4.8 เป็นข้อมูลของ 12 ประเทศ เช่นเดียวกับตาราง 4.9 กิจกรรมทั้งสามขั้นนี้เป็นองค์ประกอบอุตสาหกรรมที่ยุ่งยากซับซ้อนเช่นเดียวกับกลุ่มวัยอายุทั้งสามกลุ่มซึ่งเป็นโครงสร้างทางด้านอายุ ยกเว้นแต่ส่วนที่ยุ่งยากเพราะกิจกรรมมีมากมาย ซึ่งเหลื่อมล้ำระหว่างกิจกรรมทั้งสองขั้น

ตาราง 4.9 แสดงเปอร์เซ็นต์การกระจายของจำนวนกลุ่มวัยแรงงานชายในอุตสาหกรรมประเทศต่าง ๆ

ประเทศ	กิจกรรม ขั้นปฐมภูมิ	กิจกรรม ขั้นทุติยภูมิ	กิจกรรม ขั้นตติยภูมิ
เนปาล (1962)	91.7	2.5	5.8
ซูดาน (1956)	86.9	5.0	8.1
อินโดนีเซีย (1961)	69.5	7.3	23.2
กานา (1960)	59.6	16.7	23.7
ศรีลังกา (1953)	50.7	12.5	36.8
ไอร์แลนด์ (1961)	41.0	24.0	35.0
ฮังการี (1960)	34.8	34.9	30.3
ญี่ปุ่น (1960)	26.0	35.8	38.2
นิวซีแลนด์ (1961)	17.7	40.7	41.6
ฮ่องกง (1961)	6.6	51.2	42.2
แคว้นอังกฤษและ แคว้นเวลส์ (1965)	3.5	47.5	49.0

ที่มา : Ibid., Table 6.3

การเปรียบเทียบกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้ง 3 ชั้นของประเทศต่าง ๆ นั้น บางครั้งไม่ อาจจะเป็นเครื่องชี้ถึงการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง นอกจากจะต้องพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย ดังเช่น รายได้ประชาชาติ โครงสร้างด้านอายุ การเจริญเติบโตและการกระจายของ ประชากร เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำราบางเล่มยังให้คำนิยามของกิจกรรมขั้นต้นนั้น แตกต่างจากนี้ ดังเช่น การทำเหมืองแร่ก็จะหมายความถึงกิจกรรมขั้นปฐมภูมิ เป็นต้น และ มโนมตินั้นได้วาดภาพไว้แตกต่างตรงข้ามกันระหว่างประเทศที่พัฒนาระดับสูงในด้านอุตสาหกรรม และการค้าเพียงไม่กี่ประเทศ กับประเทศที่มีบุคคลกลุ่มวัยแรงงานจำนวน 1 ใน 5 ส่วน ของประเทศยังคงประกอบกิจกรรมทางด้านเกษตรกรรม และการทำงานในสาขาบริการมีสูงกว่า การอุตสาหกรรมและอื่น ๆ อีกประการหนึ่งประเทศกำลังพัฒนาอีกมากมายที่ประชากรมาก กว่า 2 ใน 3 ส่วน หรือ 4 ใน 5 ส่วนของประชาชาติยังคงประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นปฐม- ภูมิอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกษตรกรรม นอกจากนี้ความแตกต่างในระดับสูงในบางพื้นที่ที่มี การอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมผสมกันในลักษณะที่แตกต่างกันและกระจายโดยทั่ว ๆ ไป เมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขตชุมชนและชนบทในประเทศเหล่านี้สัดส่วน ของกิจกรรมทางการเกษตรยังแตกต่างกันระหว่าง 20 - 65 เปอร์เซ็นต์ และบางแห่งกิจกรรม ขั้นตติยภูมิมีมากกว่าขั้นทุติยภูมิ ดังเช่นในบางประเทศคือ สหภาพโซเวียต ฮังการี และโบลิเวีย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาการจำแนกประเภทและระดับทางเศรษฐกิจยังเป็นเรื่องที่ยังไม่มี ข้อยุติ

ในยุคก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรมและประเทศที่ยังด้อยการพัฒนาในปัจจุบันนี้อาจจัด ว่าเป็นแหล่ง “อารยธรรมขั้นต้น” (Primary civilization) เพราะประชากรวัยแรงงานประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ ยังคงประกอบกิจกรรมขั้นปฐมภูมิอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเกษตร จำนวน 5 เปอร์เซ็นต์ประกอบกิจกรรมขั้นทุติยภูมิ และประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ประกอบกิจกรรมขั้น ตติยภูมิ และปรากฏชัดเจนว่า การเจริญเติบโตในกิจกรรมขั้นตติยภูมินั้นเป็นผลจากความคิด ด้านประชากรศาสตร์ และโดยสาเหตุที่ว่า คนจำนวนมากที่ประกอบกิจกรรมขั้นนี้เป็นผู้ให้ บริการภายในท้องถิ่น การค้าขาย และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกันในระดับต่ำ ส่วน “อารยธรรมขั้นทุติยภูมิ” (Secondary Civilization) นั้น เป็นลักษณะความเจริญเติบโตทางกิจ- กรรมด้านอุตสาหกรรม การมีประชากรเบาบางในชนบท และมีการเป็นชุมชนและเมืองเจริญ เติบโตมาก และความเจริญของกิจกรรมทุติยภูมิและตติยภูมินั้น เป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจาก กิจกรรมขั้นปฐมภูมิ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ปรากฏในสหราชอาณาจักรในศตวรรษที่ 19 และในต้น ศตวรรษที่ 20 เมื่อเทคโนโลยีได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วและความต้องการทางผลิตภัณฑ์ขั้น ทุติยภูมิได้ลดจำนวนลง ซึ่งย่อมหมายความถึงการเปลี่ยนแปลงในการเพิ่มความต้องการใน

กิจกรรมขั้นตติยภูมิมากขึ้น ดังนั้น สัดส่วนของประชากรกลุ่มวัยทำงานได้ประกอบกิจกรรมขั้นตติยภูมิจะไม่เพิ่มจำนวนขึ้น และในบางกรณีในจำนวนผู้ทำงานได้ลดจำนวนลงด้วย และได้มีการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนการประกอบกิจกรรมขั้นปฐมภูมิและขั้นตติยภูมิไปสู่ขั้นตติยภูมิ Colin Clark ได้สรุปว่า ผู้มีรายได้สูงส่วนใหญ่มักเป็นผู้ประกอบกิจกรรมขั้นตติยภูมิ ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย แคนาดา และนิวซีแลนด์ เนื่องจากบุคคลผู้ประกอบกิจกรรมขั้นนี้สูงมากกว่า 2 ใน 5 ส่วนของประชากรในกลุ่มวัยทำงานทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ย่อมไม่เป็นที่ปรากฏแน่นอนเสมอไปว่า ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะต้องเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจด้วย และยังมีเชื่อมั่นว่าการเศรษฐกิจจะมีความคงที่ (Stationary) ถ้าหากว่า คนส่วนมากยังคงประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นตติยภูมินี้

นักภูมิศาสตร์ประชากรมีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการกระจายของประชากรผู้ประกอบกิจกรรมด้านอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงการกระจายนั้นเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวของประชากรและการเคลื่อนย้ายแรงงาน ความยุ่งยากประการหนึ่งในการศึกษา การกระจายประชากรในที่นี้ก็คือ ปัญหาของสถานที่ที่มีการประกอบการและสถานที่ที่มีการแข่งขันสำมะโนประชากร และในบริเวณที่มีการพัฒนาในด้านการขนส่งทางรถยนต์และรถไฟ เป็นต้น และการเปรียบเทียบสถานที่ทำงานกับบ้านพักก็มีปัญหาในการวัดการกระจายระหว่างคนทำงานในเวลากลางวันและคนที่ทำงานในเวลากลางคืนโดยเฉพาะในเขตศูนย์กลางของแหล่งชุมชนและเมือง ซึ่งก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกับการวัดการกระจายโดยใช้การเดินทางไปทำงานโดยข้ามเขตการปกครอง เป็นต้น ฉะนั้นนักภูมิศาสตร์จึงเข้มงวดในการพิจารณาถึงเขตสำมะโนประชากรในการศึกษาถึงที่ตั้งของอุตสาหกรรม ซึ่งในการศึกษาถึงองค์ประกอบทางกิจกรรมอุตสาหกรรมย่อมทำให้ทราบถึงบทบาททางหน้าที่และระดับของเมืองและภูมิภาคอุตสาหกรรมได้ เพราะจะพิจารณาได้ถึงกาเกิดและการเสื่อมสลายของแหล่งอุตสาหกรรม เมืองอุตสาหกรรม ภูมิภาคอุตสาหกรรม และแนวทางการคมนาคมภายในประเทศ ซึ่งเมื่อประเทศใดได้ผ่านกิจกรรมเศรษฐกิจขั้นปฐมภูมิแล้ว องค์ประกอบทางอุตสาหกรรมย่อมอยู่ในขั้นประสานงานอย่างแน่นแฟ้นและโดยความจริงที่ว่า คนเราย่อมผูกพันกับสถานภาพทางอาชีพมากกว่า โดยลักษณะของการอุตสาหกรรมซึ่งบุคคลเหล่านั้นได้ประกอบการอยู่

2.4.5 องค์ประกอบทางอาชีพ (Occupational Composition)

อาชีพ (occupation) หมายความว่าการทำงานที่บุคคลกระทำเป็นประจำเพื่อรายได้ของแต่ละบุคคล ดังเช่น การค้า อาชีพหรือประเภทที่ทำงาน และอาชีพในแต่ละตำแหน่งในอุตสาหกรรมประเภทต่าง U.N. Demographic Yearbook 1964 ได้กำหนดกลุ่มอาชีพไว้ 10

ประเภท ส่วนในการกำหนดของ International Standard Classification of Occupations กำหนดให้มี 11 ประเภท โดยรวมสมาชิกของกลุ่มอาชีพทหารด้วย

อาชีพต่าง ๆ แบ่งออก 11 ประเภท ดังนี้

1. สาขาวิชาชีพ (professional technical and related workers;) เป็นอาชีพจำเพาะประเภทใดประเภทหนึ่งที่มีอำนาจและสถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพทางแพทยศาสตร์ กฎหมาย วิศวกรรมและการสอนในระดับมหาวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพนี้โดยปกติจะต้องมีทักษะทางเทคนิคสูง และได้รับการศึกษาหรือฝึกฝนอบรมจนเป็นที่รับรองอย่างเป็นทางการ มีหลักฐานแสดงวุฒิ

2. สาขาการจัดการ (managerial) นักบริหาร (executive) และการบริหารแรงงาน (administrative workers)

3. เสมียน – พนักงาน (Clerical workers)

4. พนักงานขาย (Sales Workers)

5. ชวนา ชาวประมง นักล่าสัตว์ ผู้ตัดไม้ และอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. กรรมกรเหมืองแร่ และอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

7. พนักงานเกี่ยวกับการขนส่งและการสื่อสาร

8. ช่างฝีมือ และบุคคลที่ทำงานเกี่ยวกับกระบวนการผลิตรวมทั้งกรรมกรซึ่งไม่ระบุประเภทของงาน

9. การให้บริการ การกีฬาและนันทนาการ

10. บุคคลผู้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยไม่มีภาระระบุสาขาอาชีพ

11. อาชีพทหาร

ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้นิยมจำแนกอาชีพได้ 4 ประเภท (Thomlinson, 1976) ดังนี้

1. อาชีพทางการจัดการ (managerial) และอาชีพทางสาขาวิชาชีพ (professional)

2. เสมียนพนักงานและอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Clerical and kindred)

3. ช่างฝีมือที่มีทักษะ (Skilled craftsmen) และ

4. กรรมกร (laborers)

และกำหนดว่า อาชีพประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 จัดให้อยู่ในกลุ่ม “กลุ่มอาชีพผู้ที่ไม่ใช่แรงงาน” (white collar) และอาชีพประเภทที่ 3 และประเภทที่ 4 จัดให้อยู่ในกลุ่ม “ผู้ใช้แรงงาน” (Blue Collar)

องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจนี้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านและจากหลายแขนง วิชาการ ได้พยายามแบ่งกลุ่มองค์ประกอบย่อยหรือเกี่ยวข้องไปอีกหลายประการ ดังเช่น สถานภาพทางอุตสาหกรรมและโครงสร้างทางสังคม (Industrial Status and Social Structure) การแบ่งกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Groups) ดังเช่น ในสหราชอาณาจักรการจำแนกชั้นทางสังคม (social class) นั้น จะต้องขึ้นอยู่กับกลุ่มอาชีพที่ได้จำแนกไว้ ดังนี้คือ

1. สาขาวิชาชีพ (professional)
2. ระดับกลาง (Intermediate)
3. ช่างฝีมือและผู้มีทักษะ (Skilled)
4. กึ่งช่างฝีมือ (Partly Skilled)
5. อาชีพที่ไม่ต้องอาศัยทักษะ (Unskilled)

และประเภท 2,3 และ 4 นี้ ยังจะต้องแบ่งออกไปอีกว่าเป็นงานประจำหรือไม่ประจำ ทั้งนี้ และเป็นงานกลุ่มย่อยทางการเกษตร อย่างไรก็ตาม การจำแนกประเภทตามประเทศสหราชอาณาจักรของ Thomlinson ยังจัดว่าอยู่ในชั้นหยาบ

สำหรับประเทศไทยนั้น สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี ได้รายงานไว้ใน “สำมะโนประชากรและการเคหะ พ.ศ. 2523” จำแนกหมวดอาชีพดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง (Professional, Technical and Related Workers)
2. ผู้ปฏิบัติงานบริหาร งานจัดการ และข้าราชการที่ไม่ได้ระบุไว้ที่อื่น (Administrative, Executive, Managerial, Workers and Government Officials, n.e.c.)
3. เสมียนพนักงาน และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง (Clerical and Related Workers)
4. ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการค้า (Sales Workers)
5. ผู้ทำงานกสิกรรม เลี้ยงสัตว์ ทำงานป่าไม้ ชาวประมง นักล่า และดักจับสัตว์ (Agricultural Animal and Husbandry and Forest Workers, Fishermen and Hunters)
6. ผู้ทำงานเหมืองแร่ ต่อยย่อยหิน ผู้ขุดเจาะบ่อ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง (Miners, Quarrymen, Well Drillers and Related Workers)
7. พนักงานขับยานพาหนะ และคนงานที่เกี่ยวข้อง (Transport Equipment Operators and Related Workers)
8. ช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต และกรรมกร (Craftsmen, Production Workers and Laborers)
9. ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับด้านบริการต่าง ๆ (Service Workers)

10. ผู้ปฏิบัติงานที่จัดจำแนกอาชีพประเภทใดไม่ได้ หรือไม่ทราบประเภทอาชีพ
(Workers not Classifiable by Occupation or Unknown)

3. สรุป

นักภูมิศาสตร์ประชากรมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบประชากร ซึ่งได้แบ่งออกตามลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อได้ข้อมูลด้านองค์ประกอบประชากร และโครงสร้างประชากรย่อมจะเป็นเครื่องช่วยอธิบายตัวแปรต่าง ๆ ที่จะต้องวิเคราะห์เรื่องต่าง ๆ ทางประชากร (ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5) ซึ่งนอกเหนือไปจากตัวแปรด้านประชากรโดยตรง ซึ่งได้แก่ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น องค์ประกอบและโครงสร้างประชากรจะช่วยให้เห็นรายละเอียดในการเปรียบเทียบและการวิเคราะห์ปัญหาประชากร และยอมเป็นข้อมูลที่รัฐบาลของแต่ละประเทศจะวางนโยบายเกี่ยวกับประชากร การเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง และสังคม ซึ่งข้อมูลนี้ย่อมเป็นส่วนสำคัญในการประมาณประชากรในอนาคต และการคาดหมายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของประเทศ

4. ตัวอย่าง คำถามท้ายบท

จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบให้เห็นจริง

1) โครงสร้างทางอายุกลุ่มวัยแรงงาน มีผลต่อปัญหาเหล่านี้อย่างไรบ้าง?

ก. กิจกรรมเศรษฐกิจด้านเกษตรกรรม

ข. ผู้รับภาระพึ่งพิงของคนในวัยเด็กและวัยชราเปรียบเทียบระหว่างประเทศสวีเดนและประเทศเม็กซิโก

ค. อัตราย้ายถิ่นออกสุทธิของเพศชายสูงในเขตจังหวัดนครปฐม

ง. อัตราวัยเจริญพันธุ์ของหญิงกลุ่มอายุ 15 - 49 ปีในเขตกรุงเทพฯ ลดจำนวนลงประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์

2) จงสรุปสาเหตุเป็นหัวข้อสั้น ๆ ถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาวะเจริญพันธุ์ในอัตราสูงในทุกกรณี

3) จงสรุปลักษณะของประเทศพัฒนาในด้านอุตสาหกรรมที่มีผลต่อโครงสร้างทางอายุและเพศของประชากรกลุ่มวัยแรงงานและกลุ่มวัยผู้สูงอายุ.

.....